

Barn og familie i mottak – samarbeid mellom asylmottak og kommunalt barnevern

Kunnskapsoversikt og temaer til bruk i kurs

Monica Five Aarset, Hilde Anette Aamodt & Ada Engebriqtsen

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Barn og familie i mottak – samarbeid mellom asylmottak og kommunalt barnevern

Kunnskapsoversikt og temaer til bruk i kurs

MONICA FIVE AARSET
HILDE ANETTE AAMODT
ADA ENGEBRIGTSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Notat 1/2016

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2016

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-576-6

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-577-3

ISSN 1890-6435 (trykt)

ISSN 1893-9511 (online)

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Velferdsforskningsinstituttet NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Dette notatet er skrevet på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Oppdraget har bestått i å gi en avgrenset kunnskapsoversikt om temaet barn og familier i asylmottak samt å tematisere områder og problemstillinger som er særlig aktuelle for kompetansehevende kurs for ansatte i barnevernet og på asylmottak.

Vi ønsker å takke Bufdir for godt samarbeid. En særlig takk til Hedvig Torvik Nilsen som har vært vår kontaktperson.

Oslo, 28. januar 2016

Monica Five Aarset, Hilde Anette Aamodt og Ada Engebrigtsen

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Kunnskapsoversikt.....	10
1.2 Temaer, problemstillinger og caser til bruk i kursene	10
2 Kunnskapsoversikt	12
2.1 Barn på flukt	12
2.2 Barn og familier i asylmottak	13
2.2.1 En uavklart livssituasjon.....	13
2.2.2 Helse	15
2.2.3 Økonomi	16
2.2.4 Asylmottak som total institusjon.....	16
2.2.5 Aktuell litteratur	18
2.3 Særlig om medfølgende barn	20
2.3.1 En del av en familie.....	20
2.4 Enslige mindreårige asylsøkere	21
2.4.1 Generelt.....	21
2.4.2 Skole og fritidsaktiviteter	23
2.4.3 Roller, ansvar og oppdragelse.....	24
2.4.4 Forsvinninger og menneskehandel	24
2.4.5 Aktuell litteratur om enslige mindreårige asylsøkere.....	25
2.5 Lengeværende barn, endelig avslag og retur	27
2.5.1 Levekår og livssituasjon.....	27
2.5.2 Returforberedende arbeid.....	29
2.5.3 Aktuell litteratur om lengeværende barn, endelig avslag og retur	29
2.6 Barnevernets arbeid med asylsøkende barn og familier	30
2.6.1 Barnevern og minoritetsbarn og -familier	30
2.6.2 Barnevern og barn og familier i asylsøkerfasen.....	30
2.6.3 Bekymringsmeldinger	32
2.6.4 Språk og tolking	32
2.6.5 Aktuell litteratur om barnevernets arbeid med asylsøkende barn og familier..	33
3 Aktuelle temaer for kompetansehevingskurs	34
3.1 Tema I: Hvordan håndtere det vi anser som manglende omsorg i en familie	34
3.1.1 Case	35
3.2 Tema II: Den transnasjonale dimensjon.....	35
3.2.1 Case 1	36
3.2.2 Case 2	37
3.3 Tema III: Frivillige – deres rolle	37
3.3.1 Case 1	38
3.3.2 Case 2	38
3.4 Tema IV: Kjønnroller og kjønnsrelasjoner	39
3.4.1 Case 1	39
3.4.2 Case 2	40

3.4.3 Case 3	40
3.4.4 Case 4	41
3.5 Tema V: Ære.....	42
3.5.1 Case	43
3.6 Tema VI: Ansvarsdeling mellom barneverntjeneste og asylmottak.....	44
3.6.1 Barnevernets ansvar for barn på asylmottak.....	44
3.6.2 Grenser som settes mellom barnevernets ansvar og asylmottakets ansvar	45
3.6.3 Grenser mellom Kompenserende tiltak og endringstiltak	46
3.6.4 Grensene mellom politikk og forvaltning	47
3.6.5 Case 1	48
3.6.6 Case 2	49
3.7 Tema VII: Barneverntjenestens vurdering av omsorgssituasjonen for barn i asylmottak – noen sentrale temaer i barnevernundersøkelsen	49
3.7.1 Barnets livssituasjon før det kom til Norge	49
3.7.2 Posttraumatisk stressreaksjon som følge av traumatiserte opplevelser.....	50
3.7.3 Vold i oppdragelsen	51
3.7.4 Case	53
Referanseliste	55

Sammendrag

Temaet barn på flukt og barn i asylmottak berører spenningspunktet mellom det flyktningefaglige og sosialfaglige og mellom innvandringsregulerende hensyn og hensyn til barnet. I denne sammenheng er det behov for økt samarbeid mellom ulike sektorer og fagbakgrunner for å sikre barna og deres familier en best mulig livssituasjon.

Buudir skal i samarbeid med UDI utvikle kompetansekurs for ansatte i mottak og ansatte i barneverntjenesten med fokus på barn og familier i mottak og i barnevernet. Målsettingen er at dette på sikt vil kunne være med på å bedre situasjonen for barn, unge og familier i mottak.

I denne sammenheng har NOVA fått i oppdrag å gi en avgrenset kunnskapsoversikt om temaet barn og familier i asylmottak samt å tematisere områder og problemstillinger som er særlig aktuelle for kompetansehevende kurs for ansatte i barnevernet og på asylmottak.

Kunnskapsoversikten baserer seg på et utvalg av eksisterende norsk forskningslitteratur om temaet barn (og familier) i asylmottak. Oversikten er ikke ment å være uttømmende, men snarere en oversikt over overordnede emner og gjennomgang av enkelte sentrale studier.

I tillegg til kunnskapsoversikten tematiseres områder og problemstillinger som er særlig aktuelle for kursene. Utvelgelsen av temaer er basert på gjennomgang av eksisterende forskningslitteratur, deltakelse på workshops arrangert i regi av Buudir hvor representanter fra ulike instanser har deltatt og diskutert temaer knyttet til det overordnede temaet «barn i mottak», samt samtaler med ansatte og frivillige på mottak. I tilknytning til hvert av disse temaene har vi utviklet ulike caser med dilemmaer som kan danne utgangspunkt for diskusjon mellom kursdeltakerne. Forskning på asylmottak og arbeid med flyktninger understreker vanskelighetene og dilemmaene som møter mottaksansatte og barnevern i møte med flyktningfamilier og -barn. De helt spesielle levekårene på mottak, de til dels svært forskjellige kulturelle, økonomiske og sosiale forholdene disse familiene har levd under i hjemlandet, og de psykiske belastningene mange har vært gjennom, tilsier at det både er vanskelig å vurdere familiens velferd og foreldres omsorgsevne og å utvikle tiltak som virker. På

denne bakgrunn og på bakgrunn av vår erfaring med opplæring i flerkulturelle felt har vi basert våre anbefalinger på diskusjoner omkring relevante caser. Vi tror diskusjoner om disse casene mellom mottaksansatte og barnevernansatt er det beste redskapet for en bevisstgjøring om muligheter og begrensinger for handling og for å utvikle kunnskap om hverandres arbeid og refleksjoner. Vårt siktemål er å hjelpe ansatte å sortere ut noen klarere kriterier for når og hvordan de skal handle, samt utvikle forståelse for og tåleevne til å stå i usikre situasjoner uten klare svar.

1 Innledning

Ved utgangen av november 2015 bodde totalt 9967 barn og ungdom under 18 år i norske asylmottak.¹ Dette innebærer medfølgende barn, enslige mindreårige under 15 og enslige mindreårige over 15 år. Dette er det høyeste antallet barn i mottak på flere år. De høye ankomsttallene er en av konsekvensene av det som omtales som den største flyktningkatastrofen siden andre verdenskrig og som blant annet er en følge av et krigsherjet Syria, men også av langvarige konflikter i blant annet Afghanistan og Irak (jf. Berg og Tronstad 2015:iii). Den store økningen i ankomsttall utfordrer det norske mottakssystemet og vil medføre at behandlingstiden av asylsøknader forlenges og at ventetiden i mottak vil kunne bli lang for mange.

Temaet barn på flukt og barn i asylmottak berører spenningspunktet mellom det flyktningefaglige og sosialfaglige, og mellom innvandringsregulerende hensyn og hensyn til barnet. I denne sammenheng er det behov for økt samarbeid mellom ulike sektorer og fagbakgrunner for å sikre barna og deres familier en best mulig livssituasjon.

Bufdir skal i samarbeid med UDI utvikle kompetansekurs for ansatte i mottak og ansatte i barneverntjenesten med fokus på barn og familier i mottak og i barnevernet. Målsettingen med kursprogrammet er tredelt:

- i) økt kunnskap og kompetanse om barn/unge i asylfasen/på flukt blant ansatte på mottak og ansatte i barnevernet
- ii) økt samarbeid mellom mottaksansatte og barnevernsansatte, og utlendingsfeltet og barnevernsfeltet
- iii) økt kunnskap i de to ansattegruppene om hverandres hverdag og utfordringer

Tanken er at på sikt vil dette kunne være med å bedre situasjonen for barn, unge og familier i mottak.

1

http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_som_soker_asyl/Antall_barn_og_ungdom_under_18_ar_i_omsorgssenter_eller_asylmottak_fordelt_pa_kommune/

I denne sammenheng har NOVA fått i oppdrag å gi en avgrenset kunnskapsoversikt om temaet barn og familier i asylmottak samt å tematisere områder og problemstillinger som er særlig aktuelle for kompetansehevende kurs for ansatte i barnevernet og på asylmottak.

Kunnskapsoversikten og utvelgelsen av temaer må leses i lys av prosjektets tidsrammer – det vil si tidsrammene både for NOVAs arbeid og for selve kursene. NOVAs arbeid med kunnskapsoversikten og med utformingen av temaer og dilemmaer har strukket seg fra 4. januar til 27. januar 2016. Kursene skal starte opp i begynnelsen av februar 2016, og den foreløpige planen er kurs som strekker seg over én eller to dager. Tid er med andre ord en begrensende faktor langs flere akser.

1.1 Kunnskapsoversikt

NOVA fått i oppdrag å skrive en avgrenset kunnskapsoversikt som skal danne grunnlag for kompetansekurs. Fokuset i kunnskapsoversikten er på barn (og deres familie) i asylmottak. Kunnskapsoversikten baserer seg på et utvalg av eksisterende forskningslitteratur. Oversikten er ikke ment å være uttømmende, men snarere en oversikt over overordnede emner og gjennomgang av enkelte sentrale studier. I tillegg har vi satt opp en liste over aktuell litteratur under hvert emne. Disse listene omfatter både litteratur som er brukt i selve teksten og supplerende litteratur. Til slutt i selve notatet har vi en referanseliste. Her er litteraturen som er brukt i selve teksten i dette notatet oppført. Det vil si at ikke all litteraturen som er oppført som aktuell litteratur, er oppført på referanselisten.

1.2 Temaer, problemstillinger og caser til bruk i kursene

I tillegg til kunnskapsoversikten er oppdraget å tematisere områder og problemstillinger som er særlig aktuelle for kursene. Utvelgelsen av temaer er basert på gjennomgang av eksisterende forskningslitteratur, deltakelse på workshops arrangert i regi av Bufdir hvor representanter fra ulike instanser har deltatt og diskutert temaer knyttet til det overordnede temaet «barn i mottak» samt samtaler med ansatte og frivillige på mottak. I tilknytning til hvert av disse temaene har vi utviklet ulike caser med dilemmaer som kan danne utgangspunkt for diskusjon mellom kursdeltakerne. Vi har valgt ut caser som

omhandler situasjoner der det ikke nødvendigvis finnes enkle løsninger, klare ansvarsroller eller klare svar på hva som er barnets beste. Hensikten med å velge ut denne typen saker og problemstillinger er å ta på alvor de komplekse utfordringene og problemstillingene ansatte i barnevernet og på mottak kan møte på i arbeidet med asylsøkende barn og familier. Forskning på asylmottak og arbeid med flyktninger (se for eksempel Solheim 1990; Paulsen m.fl. 2015) understreker vanskelighetene og dilemmaene som møter mottaksansatte og barnevern i møte med flyktningfamilier og -barn. De helt spesielle levekårene på mottak, de til dels svært forskjellige kulturelle, økonomiske og sosiale forholdene disse familiene har levd under i hjemlandet og de psykiske belastningene mange har vært gjennom, tilsier at det både er vanskelig å vurdere familiens velferd og foreldres omsorgsevne og å utvikle tiltak som virker. Mottaksansatte går gjennom et svært omfattende kursprogram både hos UDI og i mange tilfeller hos driftsoperatør, som i stor grad handler om informasjon og faktisk kunnskap. På denne bakgrunn og på bakgrunn av vår erfaring med opplæring i flerkulturelle felt, har vi basert våre anbefalinger på diskusjoner omkring relevante caser. Vi tror diskusjoner om disse casene mellom mottaksansatte og barnevernansatt er det beste redskapet for en bevisstgjøring om muligheter og begrensinger for handling og for å utvikle kunnskap om hverandres arbeid og refleksjoner. Dette vil kunne gi grunnlag for å bygge nettverk og skape et godt grunnlag for samarbeid på tvers av fagbakgrunn og institusjonstilknytning. Vårt siktemål er å hjelpe ansatte å sortere ut noen klarere kriterier for når og hvordan de skal handle samt utvikle forståelse for og tåleevne til å stå i usikre situasjoner uten klare svar.

Temaene og casene må tilpasses de ulike typene mottak de skal holdes på (transitt, ordinært, for enslige mindreårige, desentraliserte mottak ol). Det betyr at enkelte temaer og caser er mer aktuelle og relevante å diskutere på noen mottak enn andre.

2 Kunnskapsoversikt

2.1 Barn på flukt

Barn er sårbare i forbindelse med migrasjon. Det finnes få enkle løsninger på de komplekse problemstillingene som oppstår når barn reiser fra sine hjemland for å søke beskyttelse i andre land. FNs barnekonvensjon står sentralt i arbeidet med barn som søker beskyttelse. Konvensjonen angir Norges forpliktelser til å anerkjenne, verne om og sørge for realisering av barns rettigheter. Spesielt barnets rett til å bli hørt og en vurdering av barnets beste er viktig ved behandlingen av barnets søknad om beskyttelse i Norge. Barnets beste som et grunnleggende hensyn er ikke begrenset til utlendingsmyndighetenes behandling av enkeltsaker, men gjelder ved alle handlinger som berører barn. Det er imidlertid ikke alltid et entydig svar på hva som er barnets beste. Hensynet til barnets beste må også veies opp mot andre viktige hensyn. I denne avveiningen møter vi mange dilemmaer (Meld. St. 27 (2011) Barn på flukt s. 10).

Dette utdraget fra stortingsmeldingen *Barn på flukt* trekker frem sentrale aspekter ved situasjonen for barn på flukt. De befinner seg i særlig sårbare situasjoner; samtidig slår FNs barnekonvensjon fast at barn på flukt, som andre barn, har grunnleggende rettigheter. Når det gjelder omsorgssituasjonen for asylsøkende barn peker Kirsten Sandberg, jurist og ekspert på barnekonvensjonen, på at:

Statene har etter barnekonvensjonens artikkel 3 nr. 2 plikt til å sikre barnet den beskyttelsen og omsorgen som er nødvendig for barnets trivsel, og barna har etter artikkel 27 rett til en tilfredsstillende levestandard. Ut fra diskrimineringsforbudet i barnekonvensjonen artikkel 2 har asylsøkende barn rett til å bli behandlet på linje med norske barn. Dette gjelder selv om de oppholder seg her ulovlig. Etter barnekonvensjonen artikkel 19 har alle barn rett til beskyttelse mot overgrep og omsorgssvikt. Barnevernet har følgelig etter konvensjonen det samme ansvaret for disse barna som overfor norske barn (Sandberg 2008:247).

I tillegg slår den norske barnevernloven § 1-2 fast at loven gjelder for alle barn som oppholder seg i landet.

Status som barn gir asylsøkende barn likestilte rettigheter med andre barn i Norge når det gjelder skolegang, helsetjenester og barnevern (Lidén, Seeberg og Engebrigtsen 2011:8), samtidig innebærer statusen som asylsøker særlige bestemmelser om hvordan og hvor de skal bo og om deres foreldres rettigheter (hvis det er medfølgende barn) som igjen definerer sosiale og økonomiske levekår. Politiske føringer angående vilkår for asylsøkere og asylsøkerprosessen vil sette rammer for asylsøkende barn og familiers livssituasjon og levekår. Som Hilde Lidén, Marie Louise Seeberg og Ada Engebrigtsen skriver, fører denne *doble statusen* – som barn og som asylsøker – til «at tilværelsen deres preges både av en *normalisering* gjennom en integrering i lokalsamfunnets barndomsarenaer og velferdstilbud og av en *unntakstilstand* som asylprosessen innebærer» (Lidén, m.fl. 2011:8).

Forskning på asylsøkende barn berører to hovedtemaer (jf. Sandberg 2008:232, Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015:7-8). Det ene er selve asylsaken og hensynet til barnet i den. Det andre er omsorgs- og livssituasjonen for barn som bor på asylmottak og/eller som venter på at asylsaken skal avgjøres. I denne kunnskapsoversikten vil vi konsentrere oss om det siste temaet. Det er likevel viktig å understreke at asylsaken og prosessen rundt den vil ha stor innvirkning på barnets og familiens situasjon. Vi vil derfor også vise kort til litteratur som omhandler dette (se under punkt 2.2.5.).

2.2 Barn og familier i asylmottak

2.2.1 EN UAVKLART LIVSSITUASJON

I 2015 hadde barn i norske asylmottak bakgrunn fra mer enn 80 ulike land, og de snakket til sammen 60 ulike morsmål (Berg og Tronstad 2015:31). Barn med bakgrunn fra Afghanistan utgjorde den største gruppen, deretter kom barn med bakgrunn fra Eritrea, Somalia, Etiopia, Syria, Russland, Irak, Iran og Sudan. I tillegg befinner barn i mottak seg i ulike stadier i asylsøknadsprosessen: det er nyankomne barn som venter på at de og/eller foreldre skal gjennomføre asylintervju, barn og familier som venter på at asylsøknaden skal bli avgjort, barn og familier som er omfattet av Dublin-avtalen og som skal

returneres til et annet europeiske land hvor de har oppholdt seg tidligere², de som har fått endelig avslag på asylsøknaden og som skal uttransportertes samt de som har fått endelig avslag, men som kommer fra land Norge ikke har returavtaler med og som derfor ikke kan tvangsutsendes.

UDI har ansvar for å gi personer som søker asyl i Norge tilbud om et sted å bo. Et unntak er enslige mindreårige asylsøkere under 15 år som Bufetat har ansvar for å gi tilbud om opphold på omsorgssenter for mindreårige. Nyankomne asylsøkere blir innkvartert på ankomstmottak/transittmottak og flyttes etter hvert over til ordinære mottak. Enslige mindreårige bor på egne mottak.

Barn som bor i asylmottak vil med andre ord befinne seg i svært ulike faser og livssituasjoner.

Selv om barn og deres familier i mottak er en sammensatt gruppe, trekkes flere felles utfordringer frem i forskningen. Barn som lever i mottak har til felles at «de er i en uavklart livssituasjon» (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:7). I en rekke studier, både norske og internasjonale, uttrykkes det bekymring for situasjonen for barn som bor på asylmottak. Det handler særlig om forhold ved bo- og omsorgssituasjon, om psykisk helse og samhandling mellom mottak og kommune/kommunale tjenester. Og det stilles spørsmål ved om levekårene i mottak er gode nok.

Trangbodddhet, midlertidighet og lang oppholdstid i mottak er trukket frem som negative faktorer for barn og unges levekår og livskvalitet. Mange av studiene gir anbefalinger og forslag til tiltak for å bedre situasjonen. I tillegg til å styrke barneperspektivet generelt, handler dette om å begrense ventetiden, forbedre boforholdene og bedre familiens økonomiske situasjon.

Rapporten *Levekår for barn i asylsøkerfasen* fra 2015, redigert av Berit Berg og Kristian Tronstad (2015), omhandler situasjonen for alle barn under 18 år som søker asyl – både de som kommer med sine foreldre og de som er enslige mindreårige asylsøkere. Rapporten viser til at situasjonen for barn i mottak

² Dublin-avtalen er et samarbeid mellom EU-landene og enkelt europeiske land utenfor EU, deriblant Norge. Ifølge avtalen er hovedregelen at asylsøknaden skal behandles av det første Dublin-landet asylsøkeren ankommer (i praksis det landet hun/han er først registrert i). Asylsøkere som har søkt om asyl i og/eller er registrert i et annet Dublin-land før de kommer til Norge vil etter hovedregelen sendes tilbake til det landet og få sin søknad behandlet der.

påvirkes av en rekke forhold; både strukturelle forhold og forhold av mer psykologiske og relasjonelle art. Som Berg og Tronstad skriver:

Det handler både om det å leve i en asyltilværelse og den usikkerheten det medfører. Det handler om tilhørighet, identitet, behov for omsorg versus behov for selvstendighet om betydningen av venner, familie og nettverk. I tillegg handler det om hvordan tilværelsen påvirker barns helse, både psykisk og fysisk, og på hvilke måter statlige og lokale myndigheter kan bidra til at asyltilværelsen skal bli så god som mulig, gjennom å legge til rette for gode boforhold, omsorg, aktivitetstilbud, sosiale nettverk og oppfølging fra et kompetent tjenesteapparatet (Berg and Tronstad 2015:8).

Disse forholdene vil igjen påvirkes av og avhenge av alderen på barna og om det er snakk om barn som kommer i følge med foreldre eller om det er barn som kommer alene.

2.2.2 HELSE

Nasjonal og internasjonal forskning viser at barn og unge i asylmottak har flere psykososiale problemer enn andre unge (jf. Berg og Tronstad 2015:3-4). Selv om kommunene er forpliktet til å tilby nødvendige helsetjenester til alle som bor eller oppholder seg i dem, og asylsøkende barn i Norge har rett til primær og spesialisthelsetjeneste, så viser forskning at det varierer i hvilken grad og hvordan barnas helsetilstand følges opp av de relevante enheter og hvordan samarbeid mellom mottaket og kommunale tjenester fungerer (Berg og Sveaass 2005, Lidén, Eide m.fl. 2013, Berg og Tronstad 2015, Paulsen, Michelsen m.fl. 2015). I den tidligere nevnte levekårsundersøkelsen fra 2015, påpekes det at selv om asylsøkende barn og unge under 18 år har rett til helsehjelp så kan de møte på problemer fordi foreldre ikke har den samme retten (Berg og Tronstad 2015:75). Det vises blant annet til Barneombudet som mener at fordi foreldres og barns hjelpebehov er så nært knyttet sammen så bør foreldre ha samme rettigheter som barna. Videre kommer det frem i denne undersøkelsen at ansatte innen helse- og omsorgstjenester opplever at arbeidet med asylsøkende barn og familier kan være krevende og at de savner mer kompetanse på denne gruppen (2015:77).

2.2.3 ØKONOMI

Den økonomiske situasjonen for barn og familier som bor i mottak er tatt opp i en rekke studier (Weiss 2013, Berg og Tronstad 2015). Det vises til hvordan barn påvirkes av familiens dårlige økonomi gjennom foreldres bekymringer og at dårlig økonomi skaper utenforskap for eksempel gjennom at familien ikke har økonomi til at barna kan delta på fritidsaktiviteter o.l. i samme grad som andre barn. Når det gjelder små barn blir barnehage trukket frem som et viktig tilbud (Seeberg 2009, Berg og Tronstad 2015). Fra barnet er fylt fire år mottar vertskommunen tilskudd til heldagsplass i barnehage. Barn under fire år har ikke det samme tilbudet. De skal ha et tilrettelagt tilbud i barnebase eller barnehage minst tre timer om dagen. Forskning viser imidlertid at dette praktiseres ulikt (se for eksempel Lidén, Seeberg m.fl. 2011). Den økonomiske situasjonen er en særlig utfordring for lengeværende barn og familier og for de som har fått endelig avslag (Lauritsen 2007, Lidén, Seeberg m.fl. 2011, Weiss 2013). Dette vil vi komme tilbake til under punkt 2.5.

2.2.4 ASYLMOTTAK SOM TOTAL INSTITUSJON

Et asylmottak er en institusjon under offentlig forvaltning ofte drevet av private driftsoperatører. I og med at det er en midlertidig institusjonsform med egne regler og vedtekter som er vesensforskjellig fra andre norske institusjoner, må de forstås på sine egne premisser. Sosialantropologen Jorunn Solheim skrev for mange år siden en rapport om livet på asylmottak som hun kalte: *Her har du ditt liv. Asylmottak som sosialt system* (Solheim 1990). Der definerer hun mottaket som en total institusjon (Goffman 1980) som regulerer alle sider av beboernes liv, og hvilke konsekvenser det får for relasjoner – spesielt mellom ansatte og beboere. Solheim påpeker at det som er felles for beboere på et mottak er «at de lever i eksil i et fremmed land løsrevet fra sine egne sosiale sammenhenger» (Solheim 1990:4). Videre snakker de ikke språket og forstår ikke levemåten og tankegangen i Norge (kulturen), de har ikke arbeid og ikke inntekt og de vet ikke hvor de blir sendt etter mottaket. For mange kan denne situasjonen vare i flere år.

Mottaket er deres faste punkt i tilværelsen og mottakspersonalet skal på en eller annen måte forsøke å skape et bolig- og livsmiljø som setter beboerne i stand til å ta vare på seg selv og tilpasse seg en ny livssituasjon (1990:4).

Dette er rammen for den omsorgen som mottakspersonalet skal yte i det Solheim beskriver som et 24-timers samfunn i miniatyr – eller en total institusjon der ansatte har ansvar for alle sider av beboernes liv.

Samtidig er mottaket et flerkulturelt samfunn der folk med forskjellig religion, kjønn, alder, livssyn, levemåte og språk lever tett sammen og må samarbeide. Mange av beboerne har hatt traumatiske opplevelser og mange er i psykisk ubalanse. Mange har forlatt sine familier i farlige situasjoner og er plaget av angst og redsel for hva som kan skje med dem. Alle har hatt tap og har nære mennesker de savner. Støtteapparater de tidligere har kunnet mobilisere ved kriser finnes ikke for de fleste. I tillegg er de fattige og underlagt kontrollsystem de ikke er vant til og som mange ikke forstår.

Under disse helt ukjente vilkårene skal ektepar støtte hverandre, foreldre skal gi omsorg til barna sine og til de gamle de eventuelt har med seg, og samarbeide med andre beboere og ansatte.

For mottakspersonell innebærer dette et vell av sprikende oppgaver fra sjelesorg til registrering av papirer og kontakt med UDI.

Det Solheim kaller (1990:7) «det doble» forvaltningsansvaret betyr at mottaksansatte har to overordnede instanser: UDI og driftsoperatører, noe som innebærer to ulike beslutningsstrukturer henholdsvis gjennom UDI-/regionskontorene og gjennom driftsoperatør. Dette fører lett til usikkerhet om ansvarsfordeling med henhold til drift og ansettelsesforhold.

Det kanskje vanskeligste ved mottaket som sosialt system er ansattes doble rolle som omsorgspersoner og kontrollinstans, der beboere blir økonomisk og mentalt avhengige av personalet og derved lett klienter eller «umyndige barn» i relasjonen.

Denne situasjonen skaper en form for maktesløshet hos både ansatte og beboere, og antakelig også en følelse av gjensidig utnyttning og ikke så lite aggresjon. For personalet blir beboerne en kilde til konstant bekymring og dårlig samvittighet, samtidig som de lett framstår som masete, uberegnelige og til dels utakknemlige. For asylsøkerne blir de ansatte ikke tilgjengelige nok, de har aldri tid, de skjerner seg og holder seg for seg selv på kontorene, samtidig som de kontrollerer og overvåker de mest intime detaljer i deres hverdag osv. (1990:39)

Dette er noen av de viktige rammebetingelsene mottaksansatte skal arbeide under og håndtere.

2.2.5 AKTUELL LITTERATUR

Generelt om flukt og asylmottak

- Andrews, T., C. Anvik og M. Solstad (2014). *Mens de venter. Hverdagsliv i asylmottak*. Bodø: Nordlandsforskning
- Berg, B. (2006). *Jeg glemmer å være trist: Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. Trondheim: SINTEF
- Berg, B. (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. Doktoravhandling. Trondheim: Norges teknisk naturvitenskapelige universitet
- Berg, B. og K. R. Tronstad (red.) (2015). *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Espeland, K. E. (2013). *Savnet. En rapport om enslige asylsøkende barn som forsvinner fra mottak*. PRESS. Redd Barna Ungdom.
- Lauritsen, K. (1999). *Mellom håp og lengsel: å leve i asylmottak*. SINTEF rapport STF 38 A99508
- Lauritsen, K. (2012). «Små barn i asylmottak». I *Asylsøker. I velferdsstatens venterom*. M. Valenta & B. Berg (red.), Oslo: Universitetsforlaget.
- Lauritsen, K. og R. Skagen (2009). *Bedre omsorg til flyktningbarn nå!: gjennom kompetanseutvikling og tverrfaglige nettverk*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Lidén, H. (2011). «Barn på asylmottak; rettighetsstatus og praksis», *Tidsskrift for velferdsforskning*, 2011, Årg. 14, nr. 2, pp.64–78
- Lidén, H., Seeberg, M. L. og A. Engebrigtsen (2011). *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring, tiltak. ISF-rapport*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Seeberg, M. L. (2007) «Utenfor den nasjonale kroppen: barn/asylsøker», *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning*, 2007(2): 35–48.
- Seeberg, M. L. (2009) *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA-rapport. Oslo: NOVA
- Solheim J. (1990). *Her har du ditt liv. Asylsøker mottak som sosialt system*. AFI Rapport 9/1990.
- Valenta, M. og K. Thorshaug (2011). «Ansatte med innvandrer- og flyktningbakgrunn i norske asylmottak: Institusjonens menneskelige ansikt?», *Sosiologisk tidsskrift*, 19(02): 153–173

Psykisk helse

- Berg, B., N. Sveaass, K. Lauritsen og M. Meyer (2005). «Det hainnle om å leve ...». *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. SINTEF IFIM, Trondheim
- Lauritsen, C. (2007). *Barn i Mottak. Et pilotprosjekt om barns psykiske helse i nordnorske asylmottak. 2006–2007*. Tromsø: Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Region Nord/Universitetet i Tromsø

Ruud, A. K. og T. Waaktaar (2005). «Vanlige vansker hos vanlige asylsøkerbarn; erfaringer med arbeid med enslige mindreårige asylsøkere i mottak», *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 42 (12): 1120–1123

Barnehage/skole/utdanning

Rydin, I., M. Eklund, S. Högdin og U. Sjöberg (2011). Integrating refugee and asylum-seeking children in the educational systems: Country report: Norway. (2011):182–214.

Valenta, M. (2008). *Asylsøkerbarns rett til skole: kartlegging av skoletilbudet til asylsøkerbarn*. Trondheim: NTNU

Asylprosessen, rettigheter, lovgivning

Engebrigtsen, A. (2003). «The Child's or the State's Best Interests? An Examination of the Ways Immigration Offices Work with Unaccompanied Asylum Seeking Minors in Norway», *Child and Family Social Work*, 8 (3): 191–200

Lidén, H., H. Rusten og M. F. Aarset (2008). *Å høre barn i utlendingssaker*. ISF-rapport 2008:2. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Lidén, H. og M. F. Aarset, «Barns uttalerett på flyktingefeltet». I *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* A. T. Kjørholt (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Utlendingsdirektoratet (2006a). *Barnets beste og regulert innvandring – en motsetning? Bakgrunnsnotat til UDIs vår konferanse 2006*. Oslo: Utlendingsdirektoratet.

Einarsen, T. (2008). «Barns rettsstilling i utlendingsretten – et domstolsperspektiv». I *Barnerett – et internasjonalt perspektiv*, Hedlund, M.-A. (red.). Bergen: Fagbokforlaget

Sandberg, K. (2008). «Flyktingbarns rettigheter». I *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, Høstmælingen, N., E. S. Kjørholt og K. Sandberg (red.). Oslo: Universitetsforlaget

Stang, E. Gording (2012). «Kapittel 5. Flyktingbarn og menneskerettigheter». I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*, K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Stang, E. Gording (2012). «Kapittel 6. Barnets stilling i utlendingsloven». I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*, K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk

2.3 Særlig om medfølgende barn

Under betegnelsen «medfølgende barn» finner vi barn som er i ulike faser av asylprosessen, i ulik alder og med ulik tilknytning til Norge. Noen av barna har hatt deler av barndommen i et eller flere andre land før de kom til Norge, mens andre barn enten har kommet til Norge som svært små eller er født her og har ikke annen barndomserfaring enn den på mottak i Norge. Av de 3 250 barna som bodde i norske mottak ved utgangen av juni 2015, var rundt 700, det vil si hvert femte barn, født i Norge (Berg og Tronstad 2015:31).

2.3.1 EN DEL AV EN FAMILIE

Hovedvekten av forskning på asylsøkende barn ser særlig på situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere. Det finnes imidlertid noen studier som fokuserer eksplisitt på medfølgende barn. En sentral studie her er *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring og tiltak* av Hilde Lidén, Marie Louise Seeberg og Ada Engebrigtsen fra (2011). Studien undersøker livssituasjonen til barn og familier på mottak, drøfter mestringsstrategier og vurderer tiltak som bør innrettes mot medfølgende barn. Den baserer seg på en kartleggingsundersøkelse som har gått ut til alle ordinære mottak samt intervjuer med ansatte og foreldre ved utvalgte mottak. Studien understreker at barnas livssituasjon er preget av den usikre situasjonen de og familien befinner seg i (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:8).

Et grunnleggende poeng som løftes frem er at situasjonen for medfølgende barn *ikke kan vurderes løsrevet fra familiens situasjon* (se også Seeberg 2009). Dette betyr, som Lidén m.fl. skriver, at «oppmerksomheten må rettes mot barnet som en del av familien i tillegg til barns særlige status og deltakelse» (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:8). Foreldre spiller en nøkkelrolle i barnas liv og dette må være utgangspunktet for arbeidet med barn i mottak. Lidén m.fl. skriver:

Vi kan ikke tenke innsats overfor mottaksbarn uten å inkludere et perspektiv på foreldrenes situasjon. Vi kan heller ikke tenke tiltak overfor foreldrene, for eksempel når det gjelder psykisk helse eller konfliktfulle situasjoner, uten at barnas situasjon inkluderes (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:154).

Denne og andre studier vektlegger viktigheten av at ansatte på mottak og andre instanser som for eksempel barnevern legger til rette for «et fungerende foreldreskap» i en unormal situasjon (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:154).

Lidén, Seeberg og Engebrigtsen påpeker at mottakene jobber for å gi barna og familiene en så god livssituasjon som mulig og for at tiltak som skole, barnehage og fritidsaktiviteter skal være tilgjengelig. Samtidig finner de at det er stor variasjon i tilbudet i mottaket og i lokalsamfunnet. Studien understreker også hvordan den komplekse og usikre situasjonen for familiene stiller store krav til barnas mestringsevne (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:153). Tilgang til aktiviteter og tjenester som barnehage, skole, helsetjeneste og barnevern kan gi barna et større sosialt nettverk og økt kompetanse, men det presiseres at dette er avhengig av kvaliteten på tilbudene og oppfølgingen av barna.

2.4 Enslige mindreårige asylsøkere

2.4.1 GENERELT

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og unge under 18 år som kommer til Norge uten foreldre eller andre voksne med foreldreansvar for å søke asyl.³ I Norge er ansvaret for botilbud til og for oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere delt mellom barnevernet og utlendingsmyndighetene. Det statlige barnevernet har ansvaret for å gi barn under 15 år tilbud om opphold på et omsorgssenter for mindreårige. Utlendingsmyndighetene har ansvaret for å tilby de mellom 15 og 18 år et omsorgstilbud, i form av egne mottak, frem til de bosettes i en kommune eller sendes ut av landet.

Enslige mindreårige asylsøkere befinner seg i en særlig sårbar livssituasjon. De kommer uten nære omsorgspersoner og opplever savn og ensomhet. En del bærer med seg traumatiske opplevelser, både fra før de forlot hjemlandet og fra selve fluktperioden. De er i et fremmed land med ukjent språk og kultur, og de skal takle asylsituasjonen uten støtte og hjelp fra foreldre eller andre nære voksne.

Samtidig utgjør enslige mindreårige en sammensatt gruppe når det gjelder kjønn, alder, fortid, fluktbakgrunn, familiesituasjon og sosialt nettverk i Norge. Noen har reist mer eller mindre frivillig og har hatt tid til å forberede

³ <http://www.udi.no/ord-og-begreper/enslig-mindrearig-asylsoker/>

seg og planlegge, for andre har flukten og separasjonen fra familie og slekt vært mer akutt og dramatisk. Noen har lite kjennskap til Norge og kjenner ikke noen som bor her, mens andre igjen kan ha slektninger eller bekjente som bor i Norge og som de har kontakt med. Det varierer i hvilken grad de har kontakt med familiemedlemmer og kjennskap til hvordan det går med dem. Noen har lite kontakt; det kan være at nære familiemedlemmer er døde eller at de rett og slett ikke vet hvor de befinner seg. Andre har jevnlig kontakt med foreldre, søsken og kanskje venner som befinner seg i opprinnelseslandet eller i andre land. Selv om de defineres som enslige, betyr ikke det at ikke familie og slekt spiller en sentral rolle i livene for mange (Engebrigtsen 2012). Frykten for å ikke få opphold, kan føre til at de unge ikke tør å fortelle de voksne på mottak eller omsorgssentre om familien sin. De kan være redde for at hvis det blir kjent at de har familie så vil de få avslag på søknaden og bli sendt ut av landet. Tankene på og kontakten med familie og slekt kan være en støtte, men kan samtidig være preget av sorg og savn, opplevelse av skyld, eller av stort ansvar – at de må få opphold og klare seg godt slik at de på sikt kan hjelpe familien.

En rekke studier peker på at mange enslige mindreårige sliter med psykiske problemer som post-traumatisk stress-symptomer, depresjon og angst. Andelen med psykiske lidelser ser ut til å være høyere blant enslige mindreårige enn blant barn som kommer sammen med sine foreldre (Engebrigtsen 2002, Lauritsen, Berg m.fl. 2002, Hjelde 2003). De psykiske problemene kan være relatert til erfaringer fra hjemlandet, fra flukten og fra tiden etterpå. For en del kan den usikkerheten som er knyttet til asylsøkerprosessen være vel så vanskelig å takle som de traumene de har med seg (Eide og Broch 2010, Berg og Tronstad 2015). Bekymringer for asylsøknaden og fremtiden kan gi angst, uro, konsentrasjonsvansker, søvnproblemer og vansker med å fungere i dagliglivet og på skolen. I tillegg forteller en del av de unge om problemer med ensomhet og kjedsomhet (Oppedal, Jensen m.fl. 2008, Lidén, Eide m.fl. 2013).

Selv om enslige mindreårige befinner seg i en særlig sårbar situasjon, vektlegger flere studier betydningen av at barna og ungdommene ikke kun forstås som sårbare individer – at de ikke kun tilbys en offerrolle. Det er viktig at de anerkjennes som ressurssterke og handlekraftige individer (Eide 2012, Engebrigtsen 2012, Watters 2012, Lidén, Eide m.fl. 2013).

Forskning vektlegger at etablering av nære relasjoner til voksne er viktig; disse relasjonene er med på å skape et fundament som gjør at de unge kan

fungere best mulig (Berg og Tronstad 2015). Barna har behov for nettverk innenfor egne etniske grupper, men de trenger også å føle en tilhørighet til det norske samfunnet for å kjenne seg trygge. I denne sammenheng spiller frivillige en viktig rolle som brobyggere mellom mottak og lokalsamfunnet. Representantordningen (tidligere vergeordningen) er sentral her. Enslige mindreårige asylsøkere får tildelt en representant (det som tidligere ble kalt verge), det vil si en voksen som skal være juridisk erstatter for foreldre og tale barnets sak overfor offentlige instanser som skole, helsevesen o.l.⁴ I studien *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere* finner Lidén, Eide, Hidle, Nilsen og Wærdahl store forskjeller i vergenes oppfølging av barna; vergenes engasjement og kvalifikasjoner varierer og mange av barna får ikke den oppfølgingen de trenger (2013:220, se også Deloitte 2014 og Berg og Tronstad 2015:147).

I studien av levekår for enslige mindreårige asylsøkere peker Lidén m.fl. på at omsorgssentre (for de under 15) og asylmottak (for de over 15 år) har svært ulike rammer, noe som gir store forskjeller i levekår blant de yngre og eldre ungdommene (Lidén, Eide m.fl. 2013). Bergeutvalget, som har vurdert det norske mottakssystemet, konkluderte med at

... det er behov for et tilbud som i større grad enn i dag ivaretar behovet for stabilitet og kvalitet i omsorgen for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år (NOU 2011:10:255).

Utvalget legger særlig vekt på behovet for økt bemanning ved mottakene for enslige mindreårige. Lidén m.fl. (2013) viser til at situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år som bor lenge på mottak er særlig vanskelig, og at det er behov for forbedringer av situasjonen for denne gruppen. Dette gjelder spesielt de med midlertidig opphold inntil de fyller 18 år.

2.4.2 SKOLE OG FRITIDSAKTIVITETER

Studier viser at det å ha noe meningsfullt å fylle hverdagen med er svært viktig for barn og unge. Skolen trekkes frem som en særlig betydningsfull arena – både som et sted å lære og et sted å være (de Wal Pastoor 2012). Det å møte på skolen hver dag, skolens timeplan, samværet med jevnaldrende på skolen, relasjonen til

⁴ <http://www.udi.no/nn/asylmottak/er-nabo-til-et-asylmottak/representantordning-for-enslige-mindrearige/#link-1439>

lærere og gjøre lekser er med å gi rutiner og rammer i en usikker situasjon. Betydningen av deltakelse i fritidsaktiviteter understrekes også i flere studier. Fritidsaktiviteter fungerer som en arena for integrering i lokalmiljø og for mestring. Mestringsfølelse gjennom deltakelse i fritidsaktiviteter, trekkes frem som særlig viktig for de som sliter på skolen (Berg og Tronstad 2015:128).

2.4.3 ROLLER, ANSVAR OG OPPDRAGELSE

Enkelte studier trekker frem at møtet mellom enslige mindreåriges forståelse av seg selv og sin situasjon og ansattes forståelse av egen rolle og ansvar, kan være utfordrende. Ansatte og de unge kan ha ulike forventninger til de unges med/selvbestemmelse og ulike forståelser av hva god omsorg er. Levekårsundersøkelsen fra 2015 viser til at noen av de enslige mindreårige opplever at «oppdragelsesfokuset og fokuset på tilpasning til det norske samfunnet overskygger forståelse for at hverdagen i Norge er ny for ungdommene og at de trenger tid på å tilpasse seg» (Berg og Tronstad 2015:139). Studier trekker også frem at det omsorgsarbeidet som utføres ved mottak og omsorgssenter ofte er preget av implisitte, normative forståelser av hva «norskhet» er. Ifølge Eide m.fl. er det problematisk at den «norskheten» barna skal integreres inn i ikke tar hensyn til mangfoldet og kompleksiteten i det norske samfunnet (Eide m.fl. 2015, se også Gulbrandsen og Østereng 2011).

2.4.4 FORSVINNINGER OG MENNESKEHANDEL

I 2014 forsvant det 42 mindreårige fra norske mottak, men hvis man tar med personer som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere og som forsvant fra mottak etter fylte 18 år, øker tallet til 252 personer (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:21). Flertallet av de mindreårige som forsvinner fra mottak er gutter mellom 16 og 18 år som bor på transittmottak for enslige mindreårige. Når barn forsvinner fra mottak skal det meldes til barnevern, UDI, mottak, politi og representant (verge) (UDI 2010). Alle disse instansene har også ansvar for å følge opp saken. Til tross for at ansvar når det gjelder enslige mindreårige som forsvinner fra mottak er nedfelt i barnevernloven og rundskriv⁵, tyder forskning

⁵ BLD (2010). Rundskriv: Barneverntjenestens ansvar for enslige mindreårige asylsøkere og andre mindreårige personer i mottak, omsorgssentre og kommuner. Q-06/2010. UDI (2010). Rundskriv: Krav til varsling og oppfølging når enslige mindreårige forsvinner fra statlige mottak.

på at disse barna ikke blir fulgt tilstrekkelig opp (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:26). Paulsen m.fl. finner at kvaliteten på oppfølgingen varierer mellom kommuner (2015, se også Vollebæk 2012, Espeland 2013). Det er et valgfritt tilbud for enslige mindreårige over 15 år å bo på mottak. Når noen forlater mottaket kan det være vanskelig å vite om det er frivillig eller ikke. Hvordan saken skal følges opp blir dermed et vurderingsspørsmål. En av bekymringene er at barna kan være eller stå i fare for å bli utsatt for menneskehandel (BLD 2012, Paulsen, Michelsen m.fl. 2015). Barna kan ha blitt utnyttet underveis i migrasjonsprosessen eller de kan bli lokket eller truet inn i relasjoner hvor de blir utnyttet etter at de er kommet til Norge (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:23).

Som Paulsen m.fl. skriver, har Europarådets ekspertgruppe mot menneskehandel kommet med anbefalinger for Norges arbeid med menneskehandel og overholdelse av Europarådets konvensjon mot menneskehandel (GRETA 2013, Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:27). Her vektlegges blant annet betydningen av kompetanseheving og bevisstgjøring om temaet i relevante instanser og profesjoner, utvikling av system som gir individuelt tilpasset hjelp og oppfølging av ofre og økt fokus på barn som forsvinner fra asylmottak og omsorgssentre (2015:27).

2.4.5 AKTUELL LITTERATUR OM ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Berg, B. og K. R. Tronstad (2015). *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning

Brekke, J-P. (2012). *Missing: Asylum seekers who leave reception centres in Norway*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

de Wal Pastoor, L. (2012). «Skolen – et sted å lære og et sted å være». I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo, Gyldendal Akademisk

Dittman, I. og T. K. Jensen. 2010. «Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse – en litteraturstudie». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(9):812–817

Eide, K. (red.) (2012). *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Eide, K. (2012). «Omsorg, utvikling og alderens betydning». I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk

- Eide, K. og T. Broch (2010). *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Rapport fra forprosjekt initiert av Barne- og likestillingsdepartementet
- Eide, K. og H. Lidén (2012). «Mottak av enslige mindreårige asylsøkere». I *Asylsøker. I velferdsetatens venterom*, V. Marko og B. Berg (red.). Oslo: Universitetsforlaget s. 181–201.
- Eide, K., M. Rugkåsa, S. Ylvisaker (2015). «Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og integrering». *Fontene Forskning* 8(1): 60–71
- Engebrigtsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige*. Oslo: NOVA
- Engebrigtsen, A. (2012). «Omsorg og barn utenfor barndommen». I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Espeland, K. E. (2013). *Savnet. En rapport om enslige asylsøkende barn som forsvinner fra mottak*. PRESS. Redd Barna Ungdom
- Gulbrandsen, L. M. og M. Østereng (2011). «Barnevernets omsorgssentre for enslige, mindreårige asylsøkere: En arena for konstituering og formidling av norskhet.» *Sosiologi i dag* 41(3–5): 88–107.
- Haugen, J. Å og T. Dyrhaug (2014). *Enslige mindreårige flyktninger i barnevernet 2011*. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Hjelde, K. (2003). *Diversity, Liminality and Silence: Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Oslo: Unipub AS
- Igesund, S. M. (2015). «Midlertidig opphold for ensleige mindreårige asylsøkjere – eit akseptabelt verktøy for internasjonalt vern?», *Kritisk juss*, 41(1):13–36
- Jensen, T. K., E. M. B Skårdalsmo og K. W. Fjermestad (2014). «Development of mental health problems-a follow-up study of unaccompanied refugee minors». *Child and adolescent psychiatry and mental health* 8(1): 1–10.
- Lauritsen, K., og B. G. Berg (2002). *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: SINTEF.
- Lidén, H., K. Eide, K. Hidle, A. C. Nilsen og R. Wærdahl (2013). *Levekår på mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. ISF-rapport. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. 2013:3
- NOU (2011:10). *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*.
- Oppedal, B., L. Jensen og K. B. Seglem (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. Oslo: Folkehelseinstituttet

- Sletten, M. A. og A. Engebrigtsen (2011). *Kartlegging av opplæringstilbudet til enslige mindreårige asylsøkere og barn av asylsøkere*. Oslo: NOVA.
- Vollebæk, L. R. (2012). *Menneskehandel med barn. Barnevernets kunnskap om og arbeid med barn utnyttet i menneskehandel*. Oslo: Redd Barna
- Watters, C. (2012). «Enslige flyktningbarn – en teoretisk og internasjonal oversikt». I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal akademiske

2.5 Lengeværende barn, endelig avslag og retur

2.5.1 LEVEKÅR OG LIVSSITUASJON

Et opphold på et asylmottak er ment som en overgangsperiode til en permanent situasjon – enten i Norge hvis man får opphold eller retur til opprinnelseslandet hvis søknaden blir avslått. I noen tilfeller går den midlertidige situasjonen over til å bli et langvarig opphold som kan vare i flere år. Det kan handle om lang behandlingstid og runder med anker på avslag. Få barnefamilier velger å returnere frivillig og relativt få barnefamilier blir tvangsutsendt. Det innebærer at barnefamilier ofte blir boende i flere år i mottak etter at de har fått endelig avslag. I tillegg er det noen familier og barn som er såkalt «ureturnerbare» Dette kan for eksempel dreie seg om personer som kommer fra land som ikke tar imot tvangsreturnerte eller fra land Norge av sikkerhetsgrunner ikke tvangsreturnerer personer til. De har med andre ord ikke lovlig opphold i Norge, men kan ikke returneres mot sin vilje til opprinnelseslandet.

Barn som bor lenge på mottak med uavklart status er i en særlig sårbar situasjon. Barn har en annen tidsforståelse enn voksne og hvis barna blir boende på mottak i noen år så utgjør det en stor del av deres barndom (Sandberg 2008:241). Selv om det er lite forskning som direkte omhandler psykisk helse blant personer som har fått avslag på asylsøknaden, viser studier at det å leve over lang tid med avslag – med de økonomiske og velferdskonsekvenser det innebærer, og med usikkerhet og frykt for tvangsretur – er svært belastende for foreldre og barn (Seeberg 2009, Brekke, Sveaass m.fl. 2010, Lidén, Seeberg m.fl. 2011, Øien 2012, Weiss 2013). Lengeværende barn vil også oppleve potensielt vanskelige brudd og oppbrudd i forbindelse med at

andre barn og familier flytter fra mottaket og at de selv flytter i forbindelse med at mottak blir lagt ned, nye opprettes og liknende.

Ifølge Lidén m.fl. får barn i familier med endelig avslag i all hovedsak samme muligheter til å delta i barneaktiviteter som andre barn; det vil si delta i barnebaser/barnehage, grunnskole, fritidsaktiviteter og andre velferdsgoder. Helsetjenester og andre kommunale tjenester ser ut til å bli brukt når det er nødvendig uavhengig av foreldres oppholdsstatus (Lidén, Seeberg m.fl. 2011:146). Samtidig er det slik at familier som har fått endelig avslag på asylsøknaden får en reduksjon i basisbeløpet, noe som betyr at en allerede vanskelig økonomisk situasjon blir enda vanskeligere. I tillegg innebærer avslaget andre restriksjoner som at de ikke kan reise ut av landet, foreldre mister arbeidstillatelse og rett til norskopplæring og ungdom mister rett til videregående opplæring.

Studier viser videre hvordan skolehverdagen fungerer som viktig frirom for barna fra den vanskelige livssituasjonen familiene befinner seg i. Når det gjelder videregående oppføring viser imidlertid studier at det er stor variasjon i hvordan fylkeskommunene fortolker opplæringsloven og i om ungdom med avslag får ta videregående opplæring (Lidén, Seeberg m.fl. 2011, Weiss 2013, Berg og Tronstad 2015).

Det finnes få studier som fokuserer eksplisitt på levekår og hverdagsliv for medfølgende barn som har fått avslag. Et av unntakene er en rapport skrevet av Nerina Weiss ved forskningsinstituttet Fafo på oppdrag av Redd Barna (Weiss 2013). Rapporten omhandler hverdagen til medfølgende barn som har bodd i Norge mellom to og elleve år uten gyldig oppholdstillatelse. Weiss beskriver livssituasjonen for barn som har fått avslag på asylsøknaden som *å leve en normalitet limbo*. En sentralt poeng i Weiss sin studie er misforholdet mellom familienes *juridiske status* som avviste asylsøkere og deres *subjektive opplevelse* av at søkeprosessen ikke er avsluttet, og hvordan dette misforholdet gjør returforberedende arbeid vanskelig. Familiene i Weiss sin studie hadde fått avslag fra UDI og fra anken i UNE. Det innebærer at de var kategorisert som avviste asylsøkere med en avsluttet asylsøkerprosess. Barna og familiene som ble intervjuet så imidlertid ikke på sin asylsøkerprosess som avsluttet – for dem ble den avsluttet enten med innvilgelse av oppholdstillatelse eller ved tvangsutsendelse. Gjennom «å tviholde på håpet om å kunne få bli i Norge,

ender familiene og barna i *limbo* – i en mellomtilstand eller tilstand av lammelse» (Weiss 2013:66). Familiene klarer hverken å leve det som de oppfatter som et normalt liv i Norge eller å forberede seg på et liv i det landet de eventuelt skal returnere til. Dette gjenspeiles også i andre studier; så lenge foreldre håper på å få opphold i Norge er det vanskelig for mottaksansatte å fortelle foreldre at det å returnere til hjemlandet vil være det beste for barna (se for eksempel Winsvold og Engebrigtsen 2010). Dessuten, jo lengre barna er i Norge jo vanskeligere blir det å bestemme seg for å reise hjem.

2.5.2 RETURFORBEREDENDE ARBEID

En studie utført av Aina Winsvold og Ada Engebrigtsen om returforberedende arbeid med barnefamilier på asylmottak, beskriver hvordan barna preges av foreldrenes redsel for å reise hjem og av traumatiske opplevelser foreldrene har hatt i hjemlandet (Winsvold og Engebrigtsen 2010). Barnas bilde av hjemlandet blir et negativt sted som det er umulig å reise tilbake til. Dette gjør det vanskelig for barna og familiene å forberede seg på retur. Studien viser hvordan mottaksansatte arbeider systematisk for å snu det negative bildet og for å trekke frem positive aspekter ved hjemlandet, noe som er svært viktig både for å håndtere livet i mottaket og for å forberede dem på retur. Ifølge Winsvold og Engebrigtsen avhenger vellykket returarbeid av *tillit* og *kunnskap*. De som arbeider med returforberedelser må ha «god bakgrunnskunnskap og være oppdatert om landene det er aktuelt å reise tilbake til» (2010:10). De vektlegger videre barnefamiliers behov for støtte til praktiske forberedelser slik at de står rustet til utfordringer de vil møte ved retur til hjemlandet.

2.5.3 AKTUELL LITTERATUR OM LENGEVÆRENDE BARN, ENDELIG AVSLAG OG RETUR

Valenta, M., K. Thorshaug, T. H. Molden og B. Berg (2010). *Avviste asylsøkere og ventemottaksordningen. Mellom passiv tvang og aktiv returassistanse*. Trondheim: NTNU.

Valenta, M. og K. Thorshaug (2011). «Avviste asylsøkere i Norge: ventemottaksordningen og andre returmotiverende tiltak», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 52(2):211–234

Weiss, N. (2013). *Normalitet i limbo, asylbarn med endelig avslag*. Fafo-rapport 2013: 47. Oslo: Fafo

- Winsvold, A. og A. Engebrigtsen (2010). *For barnas skyld? En undersøkelse av returforberedende arbeid med barnefamilier på asylmottak – med forslag til nye modeller og samarbeidsformer*. NOVA Rapport 17/10, Oslo.
- Øien, C. (2012). *A sense of control. Why rejected asylum seekers move out of reception centres*. Fafo-paper 2012:09. Oslo: Fafo
- Øien, C. og S. Bendixsen (2012). *Det riktige valget? Motivasjon og beslutningsprosess når avviste asylsøkere velger frivillig retur*. Oslo: Fafo.
- Øien, C. og S. Sønsterudbråten (2011). *No way in, no way out? A study of living conditions of irregular migrants in Norway*. Oslo: Fafo

2.6 Barnevernets arbeid med asylsøkende barn og familier

2.6.1 BARNEVERN OG MINORITETSBARN OG -FAMILIER

Møtet mellom innvandrere og barnevernet er gjenstand for både faglig og politisk debatt (jf. Paulsen, Thorshaug og Berg 2015). Det diskuteres om barnevernet har tilstrekkelig kultursensitivitet og -kompetanse, hva slik kompetanse innebærer og om minoritetsbarn og -familier får et likeverdig tilbud fra barnevernet. Flere studier viser til at forholdet mellom minoritetspråklige familier og barnevernet kan være konfliktfylt og preget av mistillit, misforståelser og samarbeidsproblemer (se for eksempel Bredal 2009, Berg og Paulsen 2015, Fylkesnes, Iversen, Bjørknes og Nygren 2015, Paulsen, Thorshaug m.fl. 2015, Rugkåsa, Eide og Ylvisaker 2015). Disse aspektene kan tenkes å være ekstra utfordrende i møtet mellom asylsøkere og barnevern; asylsøkere kommer gjerne fra land hvor det ikke eksisterer et offentlig barnevern og de kommer ofte fra land med lav tillit til offentlige instanser og myndigheter – eller land der myndighet og statsapparat har brutt sammen pga. krig og konflikt.

2.6.2 BARNEVERN OG BARN OG FAMILIER I ASYLSØKERFASEN

Det eksisterer begrenset med forskning om barnevernets arbeid med barn i mottak og barn i asylsøkerfasen. De senere årene har det imidlertid vært mer fokus på dette som har synliggjort en del utfordringer og mangler. Det er blant annet pekt på tilfeller hvor barnevernet ikke følger opp bekymringsmeldinger fra mottak (BLD 2010, Riksrevisjonen 2010–2011, Vollebæk 2012, Espeland 2013, Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:8).

I 2015 kom rapporten *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet* (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015). Rapporten belyser barnevernets ansvar for barn som bor på mottak og omhandler både medfølgende barn og enslige mindreårige. Rapporten undersøker barnevernsansattes forståelse av egen rolle og ansvar i saker angående barn i asylsøkerfasen, og hvordan ansatte i barnevernet «forholder seg til bekymringsmeldinger, hvordan undersøkelser gjennomføres og hvilke utfordringer de ansatte møter ved iverksettelse av hjelpe- og omsorgstiltak» (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:7). Forfatterne understreker at barnevernssaker omhandlende barn i asylsøkerfasen, er, som alle andre barnevernssaker, svært forskjellige. Samtidig påpeker de at en rekke av utfordringene barnevernet møter i saker angående asylsøkende barn, har flere likheter med barnevernets møte med minoritetsfamilier generelt. Den spesielle situasjonen familier i mottak befinner seg i er noe som kommer *i tillegg* til disse mer generelle utfordringene.

Paulsen m.fl. trekker frem utfordringen som ligger i at selv om barnevernet har det samme ansvaret for barn som befinner seg i asylsøkerfasen som andre barn i Norge, er det grunnleggende elementer i det asylsøkende barnets situasjon som begrenser barnas mulighet for en trygg og god omsorgssituasjon (2015:223). Disse rammene og elementene befinner seg utenfor barnevernets mandat og kontroll, og handler om situasjonen på mottakene. Det kommer frem i rapporten at barnevernsansatte opplever det som uklart hvilke sektorer som har ansvar for asylsøkende barn. Ifølge Paulsen m.fl. er en av årsakene til dette at «dårlige levekår er hverdagen for de fleste asylsøkende barna i Norge, og at disse lever innenfor et mottaksapparat utenfor barnevernets kontroll» (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:96). Ansatte i barnevernet opplever at de ikke kan gjøre noe med det som er årsaken til den utilfredsstillende situasjonen barna lever i. Når tiltak skal vurderes havner barna i en skvis mellom hensynet til barnets beste og innvandringsregulerende hensyn (2015:96).

Ifølge Paulsen m.fl. beskriver barnevernet at det kan være vanskelig å vurdere barnets omsorgssituasjon i en undersøkelsessak fordi «vurderingene gjøres i en situasjon hvor barnets materielle omsorg allerede er for dårlig» (2015:33). Dette gjør at utgangspunktet for en undersøkelse er annerledes enn i andre familier, skriver Paulsen m.fl. Barnevernet er nødt til å forsøke å skille mellom «det situasjonsspesifikke (altså asylsituasjonen, ventetid, bosituasjon

osv.) og foreldrenes fungering» (2015:33). Flere av de ansatte i barnevernet som er intervjuet påpeker at foreldrene ofte er gode foreldre i utgangspunktet, men at det er situasjonen de befinner seg i som skaper utfordringer. «Dette betyr ikke at barnevernet skal la være å sette i verk tiltak, men det kan skape større utfordringer når man skal undersøke og skal komme frem til hvilke tiltak som vil være mest riktig» (2015:34).

2.6.3 BEKYMRINGSMELDINGER

Ifølge Paulsen m.fl. er det stor variasjon mellom ulike mottak i hvilken grad de sender bekymringsmeldinger til barnevernet. Noen barnevernsansatte melder at de mottar få bekymringsmeldinger fra mottakene, mens andre derimot oppgir at de mottar mange slike meldinger (2015:29). Bekymringsmeldingene omhandler ofte familiens boforhold på mottakene og/eller foreldrenes psykiske helse og hvordan dette påvirker barna (2015:30). Ifølge Paulsen m.fl. er bekymringsmeldingene angående barn i mottak ofte av en mer alvorlig art enn andre bekymringsmeldinger. Forskerne stiller spørsmål om dette gjenspeiler at terskelen for å melde for barn i mottak, er høyere enn for barn i andre situasjoner.

2.6.4 SPRÅK OG TOLKING

Mangel på felles språk og bruk av tolk trekkes frem i en rekke studier som en utfordring i møte mellom ansatte i ulike offentlige tjenester og innvandrere (jf. Berg og Tronstad 2015:76, Paulsen, Thorshaug m.fl. 2015:27–29). Flere undersøkelser har avdekket underforbruk av profesjonelle tolker og manglende rutiner når det gjelder bruk av tolk generelt (jf. NOU 2014:8, Berg og Tronstad 2015) og barnevernet spesielt (IMDi 2008, Barneombudet 2009). Mangelfull tolkebruk kan føre til at barn og foreldre ikke får tilgang til tjenester og hjelp som de kan ha behov for (Kriz og Skivenes 2010, se også Berg og Tronstad 2015).

Ansatte i barnevernet melder at mangel på felles språk blant annet fører til økt tidsbruk i undersøkelsessaker: «I undersøkelsessaken gjør mangel på felles språk og bruk av tolk at møter tar lengre tid og at det kan være vanskeligere å få frem god nok informasjon innen fristen på tre måneder» (Paulsen, Michelsen m.fl. 2015:76). Funnene i undersøkelsen tyder også på at bruken av tolk varierer mellom ulike kommuner.

I en artikkel om tolkemedierte samtaler med enslige mindreårige asylsøkere på omsorgssentre, understreker Irmelin Kjelaas og Ketil Eide behovet for mer kunnskap om tolking i profesjonelle barnesamtaler (Kjelaas og Eide 2015:110). Kjelaas og Eide trekker frem utfordringen i at bruk av tolk skal sikre forståelse samtidig som det også er med på å gjøre profesjonelle barnesamtaler som i utgangspunktet er kompliserte enda mer komplisert i og med at alt som sies må gjennom tolken:

I samtaler med barnevernet, hvor en ofte tar opp sensitive temaer, kan dessuten tilstedeværelsen av en tredjepart representere et vesentlig hinder mot å oppnå en trygg og tillitsfull relasjon. I samtaler med barn i barnevernet kommer det i tillegg til at tolken, i kraft av å være en ekstra voksenperson, kan forsterke asymmetrien i samtalen og også ha stor påvirkning på hva barnet får formidla (Gamst, 2011, s. 96; Keselman et al., 2010, s. 327) (2015:109).

2.6.5 AKTUELL LITTERATUR OM BARNEVERNETS ARBEID MED ASYLSØKENDE BARN OG FAMILIER

- Berg, B. and V. Paulsen (2015). «Myter eller realiteter? – Møter mellom innvandrere og barnevernet.» *Tidsskriftet Norges barnevern* 92(2):152–156
- Bredal, A. (2009). Barnevernet og minoritetsjenters opprør. I K. Eide, M. Rugkåsa, H. Vike og N.A. Qureshi (red.). *Over profesjonelle barrierer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lauritsen, K og R. Skagen (2008). *Bedre omsorg for flyktningbarn nå! – gjennom kompetanseutvikling og tverrfaglig nettverk*. NTNU Samfunnsforskning AS
- Kjelaas, I. og K. Eide (2015). «Barnet stemme i tolkemedierte samtaler», *Tidsskriftet Norges Barnevern* 92(2):108–122
- Paulsen, V., H. Michelsen og M. Brochmann (2015). *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet*. Trondheim, NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, V., K. Torshaug og B. Berg (2015). *Møter mellom innvandrere og barnevernet*. Kunnskapsstatus. Trondheim, NTNU Samfunnsforskning.
- Riksrevisjonen (2010–2011). *Sammenstilling av Riksrevisjonens uttalelser i Dokument 1 (2010–2011)*.

3 Aktuelle temaer for kompetansehevingskurs

3.1 Tema I: Hvordan håndtere det vi anser som manglende omsorg i en familie

Barn vokser opp i alle samfunn under alle slags omstendigheter – men forestillingen om hvordan barn *bør* vokse opp; den ideelle barndommen, varierer med levebetingelser som religion, fysiske omgivelser, familieform, kjønn mm. Barndom som ideer om barn, familie, oppvekst og forhold mellom barn og voksne er ikke universelle, men lokale. Når man slutter å være barn og hva det betyr, varierer også.

Hvordan voksne skal knytte seg til barn, hvordan de skal være sammen med dem og hva de venter av barn, varierer fra samfunn til samfunn, men også fra region til region og til en viss grad mellom familier og innen familier mellom generasjoner. I Norge har vi noen offisielle normer for godt foreldreskap som de fleste kjenner til, men også en del som myndighetene gjennom barnevernstjenesten forvalter, som foreldre flest ikke vet så mye om og kanskje til dels er uenige i.

Den offisielle barndomsforståelsen eller «barndomsregimet» i Norge omfatter også lovverk og litteratur, institusjoner og strukturer som på forskjellige måter støtter opp om den offisielle barndomsforståelsen. Denne danner også grunnlag for barnevernstjenestens tosidige mandat: å hjelpe foreldre å oppfylle normen om godt foreldreskap, og å overta omsorgen for barnet dersom de mener foreldre utviser dårlig foreldreskap.

For alle migranter fra utenfor Nord-Europa er denne måten å organisere barndommen på ukjent og som vi vet er det mange konflikter mellom migranter og myndighetene om dette.

Barnevernet har ansvar for alle barn som oppholder seg i Norge og skal til enhver tid og overfor alle barn ta beslutninger som er basert på hva som er til «barnets beste». Hva som er til barns beste er imidlertid blant annet knyttet opp til den barndomsforståelsen som ligger til grunn for det aktuelle barndomsregimet.

De aller fleste familier og barn som kommer til Norge har levd og vokst opp under helt andre barndomsregimer, men må etter hvert lære og tilpasse

seg norske normer og praksiser. Forskjellige forståelseshorisonter og prekære livssituasjoner kan føre til problemer og konflikter blant annet på mottak.

Hva blir mottaksansattes rolle og hva blir barnevernets rolle overfor disse familiene? Hvordan kan vi støtte familiene til å være best mulige omsorgspersoner på et midlertidig mottak?

3.1.1 Case

En familie fra Afghanistan med seks barn har bodd på mottaket i seks måneder. Familien ser ut til å fungere ganske bra. Barna får godt stell og omsorg, men de straffes når de bryter regler med en «lusing». Det er moren som straffer på denne måten når særlig de eldste barna er ulydige – og de eldre «oppdrar» de yngre på samme måte. Personalet har prøvd å forklare foreldrene at det er forbud mot å utøve vold overfor barn i Norge, men det bare demper frekvensen litt. Personalet er i tvil. De mener barna får kjærlighet og omsorg, men vet at de bør melde fra om vold til barnevernet. Er dette et uttrykk for foreldrenes frustrasjon etter flukt osv.? Trenger de hjelp til å takle situasjonen sin? Er dette en kulturell praksis som vil endre seg med tiden eller er det noe galt med foreldrene?

Bør de involvere barnevernet her – eller bør de prøve å jobbe mer med familien? I så fall hvordan og hvem har ansvaret for det?

3.2 Tema II: Den transnasjonale dimensjon

Med den transnasjonale dimensjonen menes det forhold at migranter i stor grad lever sine liv, har sine signifikante andre og utformer sine verdier og praksiser i flere nasjonale kontekster der Norge kan være det mest fremmede og mest perifere. Rent konkret har de fleste migranter også rettigheter og forpliktelser på tvers av nasjonale grenser. De fleste migranter støtter familien utenfor Norge økonomisk og ofte også moralsk og følelsesmessig, og kan ha innflytelse på avgjørelser som tas i familien utenfor Norge. Det er også mange som har gjeld til familie eller andre i hjemlandet. Generelt vil vi også påpeke at de følelsesmessige båndene til familie, nasjon, venner, språk og tradisjoner, kan utgjøre et dilemma for tilknytningen til et nytt land. Svikter man sitt opphav hvis man blir norsk?

Vi vet at informasjon flyter best i nære nettverk – man stoler mest på dem man kjenner. Særlig blant enslige mindreårige asylsøkere er det vanlig å ha tett kontakt med familien hvor de enn er, og gjerne ha tett kontakt med venner i hjemlandet og over hele Europa. Hva slags informasjon får de gjennom disse nettverkene og hvordan forholder de seg til den informasjonen de får fra mottaket/ Røde Kors /UDI. Er dette noe mottakspersonell skal vite om?

Den transnasjonale dimensjonen innebærer også en usikkerhet om fremtiden, vil man bli eller må man reise? Hvordan håndterer mottaksansatte problemer hos en familie eller person som kommer til å bli returnert i forhold til personer og familier som får opphold. F.eks. det som ville blitt en barnevernssak hos en permanent familie.

Enslige mindreårige kan ha hatt roller som voksne i mange år i hjemlandet og under flukten, arbeid, omsorg, lederroller – hvordan vise dem respekt som voksne når de er definert juridisk som barn i Norge?

3.2.1 Case 1

Saida er en jente på 16 år fra Somalia. Hun har vært på mottaket i ett år – har fått opphold og venter på kommune. Hun går på skole i nærheten av mottaket og lærerne mener hun har veldig god fremgang og kan klare ungdomsskoleeksamen. Lærerne har laget en framtidsplan sammen med henne der utdannelsen hennes er definert. Hun har en onkel i nærmeste by som hun ofte besøker, men ofte kommer hun veldig sent hjem fra disse besøkene. Personalet har spurt hvordan hun har det der, men hun svarer veldig lite, bare at hun hjelper ham med barna.

En kveld kommer hun ikke hjem og personalet ringer henne. Hun sier hun vil bo hjemme hos onkelen sin og hjelpe ham for han er alene med tre små barn. Hun er ikke interessert i å fortsette på skolen, men skal finne en ny skoleplass der hun er nå. Andre på mottaket mener at dette er blitt bestemt av slekta i hjemlandet eller i England. Hva gjør de?

Det er jo fint og riktig at hun vil hjelpe onkelen sin med barna, men gjør hun det frivillig? Ettersom dette er en annen kultur blir personalet usikre på onkelens motiv – skal hun bli kona hans?

Det er lov å flytte fra mottaket, men som enslige mindreårig er hun barnevernets ansvar. Skal de selv dra og besøke henne hos onkelen og vurdere situasjonen hennes?

Skal de prøve å få kontakt med slekta hennes (med tolk) og få mer informasjon?

Skal de sende bekymringsmelding til barnevernet og la dem ta saken?

3.2.2 Case 2

Syad er akkurat kommet til mottaket – han sier han er 16 år og fra Afghanistan, men virker yngre. Han er rastløs og har liten kontakt med mottaksansatte og andre. Han er ofte i byen og har ofte penger. De vet han har foreldrene sine i Tyskland og han ringer stadig dit eller snakker generelt mye i mobil. Han har en helt ny mobil. Han kommer hjem hver kveld, men seint og personalet er bekymret for at han driver med noe i byen sammen med eldre menn. Ettersom de ikke får kontakt med ham bestemmer de seg til å bestille en tolk og ha en samtale. Syad vil ikke snakke han sier bare at han treffer venner fra Afghanistan i byen, og at han blir gal hvis han ikke får treffe dem. Tolken blir irritert og sier etterpå at han tror Syad er med dårlige venner.

Hva gjør personalet?

Venter, følger med og ser hvordan det utvikler seg?

Kan han være offer for trafficking? Skal personalet kontakte barnevernet?

Skal en miljøarbeider prøve å finne ut hva Syad gjør – følge etter ham til byen?

Skal de ta kontakt med politiet?

3.3 Tema III: Frivillige – deres rolle

Mange norske mottak – særlig i akutt og transittfasen, er avhengig av frivillige, både for den daglige driften og for tjenester på mottaket. Frivillige er underlagt et regelverk, de får kontrakt og må ofte forplikte seg til et visst antall timer. I en del organisasjoner gis opplæring i frivillig arbeid.

Hvordan skal mottaksansatte forholde seg til de frivillige? Rollefordeling.

Skal de organisere dem, veilede dem? Har de møter? Bør de ha møter?

Er frivillige en del av staben på mottak, bør de være det?

Bør frivillige ha faste oppgaver eller skal de bare være tilstede?

3.3.1 Case 1

En frivillig som har jobbet lenge på mottak og snakker en del syrisk får spesielt god kontakt med en syrisk familie. Hun bruker mye tid med dem og hjelper dem med mange av problemene deres. Personalet synes det er fint, men ser at andre familier også kunne hatt glede av hennes engasjement. Samtidig ser de at hun får mye fortrolig informasjon av familien og lurer på om det er riktig at frivillige, som ikke er med på møter og ikke får veiledning, skal få så nær kontakt. Men det er travelt og andre saker blir viktigere. Så oppstår en konflikt mellom den frivillige og familien og de krever at hun flyttes til et annet mottak.

Hva gjør personalet? Sier de opp den frivillige som er godt likt og flink til å jobbe?

Sier dette noe om organisering og rollefordeling på mottak?

Skal ikke frivillige engasjere seg i beboerne? Hva skal de da gjøre?

Hva kunne de gjort tidligere?

Kunne det skjedd på ditt mottak/mottaket i kommunen?

3.3.2 Case 2

En frivillig har jobbet en måneds tid på et mottak noen dager i uka. Dette er et transittmottak med veldig lav standard, men mange beboere har bodd der i flere måneder. Han er blitt spesielt godt kjent med to familier med mange barn som har det vanskelig på mottaket, bl.a. på grunn av ekstrem trangboddhet og dårlige lekemuligheter for barn og ungdom. Dette fører til mange gnisninger som går særlig ut over barna. Den frivillige vurderer situasjonen sånn at det er omstendighetene på mottaket som er årsak til disse problemene. Han har tatt det opp med mottaksledelsen, men de avviser hans påstander om at boforholdene bryter med barns rettigheter og viser til at det ikke er permanent og at det er en krisesituasjon. En episode der foreldrene får refs av en ansatt og det oppstår en ubehagelig konflikt som skremmer barna, fører til at den frivillige kontakter barnevernet uten å si fra til ledelsen og ber om kontroll av forholdene for barn på mottaket.

Når barnevernet følger opp meldingen og kommer på mottaket reagerer ledelsen med å kalle inn den frivillige og be ham trekke seg fra oppdraget pga. illojalitet. Den frivillige nekter og ledelsen i driftsselskapet tar saken og overflytter ham til et annet mottak.

Hvordan vurderer dere denne situasjonen? Kunne den vært håndtert annerledes av alle parter?

Har ikke alle plikt til å melde til barnevernet ved bekymring om barns situasjon?

Hva slags «stillingsvern» og hva slags rettigheter har man som frivillig?

Blir frivilliges rolle drøftet på mottak?

3.4 Tema IV: Kjønnroller og kjønnsrelasjoner

Forholdet mellom menn og kvinner reguleres forskjellig i forskjellige samfunn. Det er en litt stereotyp forestilling som hersker i Skandinavia om at sydlandske og spesielt muslimske menn er kvinneforaktere og undertrykkere. Samtidig er det en litt stereotyp forståelse av norsk kultur som uten kjønnsmotsetninger. Ettersom et flertall av mottaksansatte er kvinner og et flertall av beboere er menn, vil, uansett hvordan man ser på det, forskjellige syn på kvinner og menn og forholdet mellom dem kunne føre til motsetninger og kanskje konflikter på mottak. På samme måte vil aldershierarkier sammen med kjønn kunne utgjøre konfliktstoff mellom ansatte og beboere. For eldre menn å bli beordret av unge ugifte kvinner kan oppleves som mangel på respekt som går på selvfølelsen løs. Hvordan kan mottakspersonell håndtere kjønns- og aldershierarkier? Hvordan utvise autoritet på en respektfull måte? Informasjon? Samtaler og diskusjoner? Praktisk samarbeid?

Enslige mindreårige asylsøkere er også i all hovedsak unge gutter, vokst opp under helt andre kjønnsregimer enn de møter i Norge. Den friheten de opplever her er lett å mistolke, men den seksuelle friheten er også lett å forarges over. De kan få kjærester som hjelper dem over ensomheten, men som vil skape stor misnøye i familiene deres og de kan knytte seg til norske jenter som ikke har de samme hensiktene som de kanskje har selv.

Skal mottaksansatte prøve å regulere forholdet mellom gutter og jenter i og utenfor mottaket?

3.4.1 Case 1

En enslig mindreårig gutt på 16 ser ut til å ha få venner på mottaket og går mye alene – han virker usikker og nervøs og ser heller ikke ut til å ha mye kontakt med familien andre steder. Etter et kurs han er med på får han kontakt

med en av de frivillige unge mennene som jobbet på kurset. Han blir invitert hjem til ham og har sovet over ved flere anledninger. Etter en stund synes mottakspersonalet han fjerner seg mer fra de andre på mottaket og de legger merke til at han bestandig har mye penger på seg. De spør seg hva dette vennskapet egentlig består i? Blir han utnyttet på noen måte? Er vennen pedofil eller selger gutten selv sex? Samtidig ser de at gutten virker mere fornøyd og har fått flere venner utenfor mottaket.

Skal de sende melding til barnevernet? Skal de innkalle vennen til samtale? Andre tiltak?

3.4.2 Case 2

Amir, 18 år, har vært ensom og ulykkelig i lang tid, men har forandret seg den siste tiden – han er blitt kjæreste med en norsk kvinne som er noen år eldre enn ham. Han er rett som det er borte fra mottaket og sover hos henne, det syns personalet er problematisk. Han har også tatt henne med på mottaket og da har de «kline» på rommet hans som han deler med en annen. Personalet har sagt at han ikke får lov å «kline» med kjæresten sin på mottaket og han spør hvorfor? Er det ikke lov å kysse kjæresten sin offentlig i Norge? De mottaksansatte har fått noen klager fra andre beboere som mener det er ubehagelig og støtende og vil at det skal forbys å kysse offentlig når de ikke er gift.

Hva gjør de? Kan ansatte forby kyssing på mottak mellom kjærester?

De ansatte vet også at denne kvinnen har hatt forhold til flere unge asylsøkere og ønsker å beskytte gutten mot å bli forlatt og fortvilet. Skal de fortelle ham om kvinnens fortid?

Skal det gjelde andre regler for seksualitet mellom 18-årige asylsøkere og norske, enn for folk generelt i Norge?

Hvordan takler ansatte seksuelle relasjoner på mottaket og mellom beboere og folk utenfra?

3.4.3 Case 3

De ansatte ved et transittmottak for enslige mindreårige asylsøkere opplever at flere av jentene på mottaket trer inn i kjærestelignende forhold med eldre gutter/menn utenfor mottaket relativt raskt etter ankomst. De ansatte har klare rutiner for å melde videre til politi og barnevern i tilfeller der de mistenker

menneskehandel. De mener imidlertid at dette ikke handler om menneskehandel, men synes likevel det er bekymringsfullt. De synes det er rart at disse forholdene oppstår så raskt etter ankomst til mottaket. De mottaksansatte er usikre på hvordan de skal forholde seg til situasjonen. De har behov for kunnskap om hvordan de skal forholde seg til det at jentene innleder slike forhold.

Hvem kan de henvende seg til? På hvilke måter kan eventuelt barnevernet bistå mottaket?

Hvilke andre aktører og instanser kan/bør mottak og barnevernet kontakte?

3.4.4 Case 4

Dette caset er hentet fra artikkelen «Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og integrering» skrevet av Eide, Rukåsa og Ylvisaker (2015). Episoden forgår på kjøkkenet på et omsorgssenter for enslige mindreårige under 15 år.

Kommunikasjon er mellom en miljøarbeider og en 15-årig gutt, som omtales som Amir og kommer fra et land i Asia. Amir var ikke til stede under fellesmiddagen i boligen denne dagen fordi han var på fotballtrening. Amir er på vei inn i stua for å sette seg foran TVen med en tallerken med middag som ble satt av til han, da følgende utspiller seg:

Miljøarbeider: «Det er fint om du sitter ved kjøkkenbordet når du skal spise».

Amir: «Hvorfor det?».

Miljøarbeider: «Her i Norge så sitter vi ved kjøkkenbordet og spiser».

Amir: «Jeg får lov av andre voksne å spise i stua».

Miljøarbeider: «Ja, det stemmer. Det hender at vi alle spiser lørdagskos i stua på lørdager. Men det er ikke lørdag nå».

Amir kommer nå med flere bannord og beveger seg inn mot stua med middagstallerkenen.

Miljøarbeider: «Du forstår ikke hva jeg sier! I Norge så sier man ikke slike ord til voksne. Jeg er ei norsk dame og finner meg ikke i at du snakker slik til meg. Hadde min sønn hørt noen si slike ting til sin mor, hadde han gitt dem bank. Du må skjønne at vi ikke kan snakke sånn til damer i Norge!»

Miljøarbeideren er tydelig opprørt og henvender seg til en mannlig kollega mens Amir hører på. Hun sier til kollegaen at Amir ikke forstår det hun sier. Amir er også opprørt. Han henvender seg til den mannlige miljøarbeideren med flere bannord og sier at han ikke vil høre på henne når hun snakker slik til han. Amir henter likevel tallerkenen i stua og slenger seg tydelig sinna og frustrert ned ved kjøkkenbordet. Siste replikk er: Amir: «Hvor faen norsk vil du at jeg skal bli?» (Eide m.fl. 2015:66).

I sin kommentar til dette caset skriver Eide m.fl. at denne samtalen har likhetstrekk med en rekke andre situasjoner som omhandler norske ungdommer og omsorgspersoner som setter grenser, men at det som skiller seg ut er at den ikke kun handler om grensesetting, men at miljøarbeideren argumenterer med hvordan man oppfører seg i Norge. Miljøarbeideren ser ut til å påta seg «å lære Amir å oppføre seg mer som norsk» (Eide m.fl. 2015:66), samtidig som hva det «norske» er i denne sammenhengen ikke gjøres eksplisitt eller reflekteres over.

På hvilke måter kan dette være problematisk?

Miljøarbeideren viser til at hun «er ei norsk dame». Hva kan være grunnen til det? Hvilken rolle spiller kjønn i denne episoden?

Hvilke utfordringer kan det ligge i at mange av de ansatte på mottak og omsorgssentre er kvinner, mens flertallet av beboerne er gutter eller menn?

3.5 Tema V: Ære

Alle samfunn har adferdsregler som man belønnes for å overholde og straffes for å bryte (Peristian 1965). Ære og skam representerer bare en utgave av et slikt allment sanksjonsapparat. Begrepene ære og skam representerer de to ytterpunktene på et vurderingskontinuum: ære er belønningen for adekvat oppførsel og skam er straffen for normbrudd (Thorbjørnsrud 2002). Begrepet ære knyttes gjerne til samfunn basert på slektskap, der kjønn og alder er grunnlag for hierarkier innad i en slekt, mens gruppetilhørigheter til klan, kaste og religion kan danne hierarkier utenfor slekten. Ære handler om den enkeltes og gruppens verdi og må stadig forhandles og er avhengig av at man følger reglene for god framferd og gode handlinger som mann, kvinne, ung, eldre, hindu, muslim etc. Både menn og kvinner kan konkurrere og forhandle om

slik verdi eller ære. Menn er i mange slektskapssamfunn familiens øverste ledere og ansvarlig for familiens rykte og respekt utad, for kvinnenes og barnas fremferd og handlinger. Slekt og stat kan slik betraktes som forskjellige kontrollsystemer med forskjellige sanksjoner og svar på et felles problem: å knytte mennesker sammen i forpliktende fellesskap, fordele godene mellom medlemmene og utøve kontroll. Æresbegrepet har fått en odiøs klang i vårt samfunn nå fordi det assosieres med «innvandrerne» vold og tvang overfor kvinner og barn. Æreskodekser er imidlertid ikke først og fremst knyttet til bestemte samfunn, men til bestemte makt- og kontrollsystemer. Det er følgelig ingen mekanikk i hvorvidt menn fra et bestemt land «har ære» og heller ikke hvordan en slik æreskodeks utøves. I slektsamfunn er ære ofte et positivt ladet begrep fordi det ikke i utgangspunktet er knyttet til ens sosiale eller økonomiske situasjon, men til normer som alle kan overholde. Det er likevel langt lettere for en som er rik å realisere verdier som gir ære og dessuten skjule det som svekker ære.

Konkurransen om ære er vanligvis en dimensjon av vanlig omgang mellom mennesker, men kan også få dramatiske utslag som i æresdrap og tvangsgifte.

I den ydmykende og maktesløse situasjonen som asylsøkere befinner seg i kan selvspekten være svært lav og tilsynelatende alminnelige situasjoner kan oppleves som ærekrenkelser. Noen menn kan også kompensere for tapt ære i situasjonen ved å kontrollere og straffe familiemedlemmer hardere enn de ellers ville. Dette kjenner vi fra alle samfunn.

3.5.1 CASE

En familie bestående av mann, mye yngre kone og tre barn kommer til mottaket fra et land i krig. Familien har mistet alt de har og mange av slektningene har blitt drept i krigen. De første ukene installerer de seg på mottaket og ser ut til å slå seg til ro, men det er trangt og fullt av asylsøkere, særlig menn. Etter noen uker synes de at de ser svært lite til den unge konen og banker på døren og spør om hun vil komme ut i dagligstuen når de har møte for kvinnene. Mannen åpner og sier at det ikke passer. Mannen blir også mer og mer misfornøyd og klager på maten, på behandlingen han får og barna holdes mest inne på rommet. Personalet er bekymret og lurert på hva som foregår. En ansatt passer på når kvinnen er alene, banker på og spør om å få snakke med henne.

De har ikke felles språk, men hun får spurt om det er mannen som hindrer henne i å gå ut. Hun nikker og skjuler ansiktet. Når mannen kommer hjem inviterer de ham til samtale og sier at han ikke får lov å nekte kona og barna å være ute på mottaket – ifølge norske regler har kvinner frihet til å bevege seg hvor de vil. Mannen blir rasende og uttrykker at han ikke blir møtt med respekt i dette landet og at han selv bestemmer over familien sin.

Hvordan skal vi forstå denne mannen?

Kan handlingene hans forstås i sammenheng med krigen han har opplevd og eventuelle traumer han har?

Kan den knyttes til erfaringer fra flukten og risikoen for overgrep mot kvinner?

Er han en tyrann eller han en vanlig mann som har mistet kontrollen og selvråderetten og prøver å gjenopprette den?

I tilfelle selvrespekten står på spill kunne mottaket nærmet seg dette problemet på en annen måte?

3.6 Tema VI: Ansvarsdeling mellom barneverntjeneste og asylmottak

3.6.1 BARNEVERNETS ANSVAR FOR BARN PÅ ASYLMOTTAK

Barnevernets arbeid er regulert i Lov om barneverntjenester av 17. juni 1992. Barnevernloven gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, jf. Barnevernloven § 1-2. Dette gjelder uavhengig av barnets statsborgerskap, oppholdsstatus eller oppholdstid.

Barnevernets arbeid, hvor vi kan skille mellom det kommunale og det statlige barnevernet, omfatter flere kategorier asylsøkende barn. Dersom ansatte ved et asylmottak mener det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet eller utsatt for andre former for alvorlig omsorgssvikt, har de ansatte ved mottaket plikt til å melde bekymring til det lokale barnevernet. Kravet om «grunn til å tro» innebærer at det må foreligge en *begrunnet bekymring*. Den kommunale barneverntjenesten skal følge opp bekymringsmeldingen etter samme prosedyrer og saksbehandlingsrutiner som gjelder for andre barnevernssaker.

Mottak for enslige, mindreårige asylsøkere skal ha som rutine å varsle barneverntjenesten i kommunen der asylmottaket er plassert når det kommer

en enslig mindreårig til mottaket. En slik varsling er ikke å anse som en melding etter barnevernloven § 6-4, men kan være et utgangspunkt for å etablere rutiner for samarbeid mellom barneverntjenesten og mottaket. Samarbeidet kan ta utgangspunkt i generelle problemstillinger eller knyttes opp til et enkelt barn (Rundskriv Q-06/2010). Barnevernloven gjelder dermed alle barn i Norge, også barn i asylsøkerfasen.

Tilsynelatende synes det altså rimelig klart hva som er barnevernets oppgaver og ansvarsområde og hva som er asylmottakets ansvar. Imidlertid viser både forskning (Paulsen mfl. 2015) og praksis at fastsettelsen av disse grensene gjerne skjer gjennom forhandlinger, kommunikasjon, og konflikter. Blant annet viser Riksrevisjonens rapport om tjenestetilbudet til enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år at enkelte barneverntjenester ikke har fulgt opp bekymringsmeldingene fra mottakene. Rapporten viser også at barneverntjenesten har vegret seg for å gå inn i saker hvor enten omsorgssituasjonen eller asylsøkerstatusen ikke er avklart (ibid.).

Grensene som settes mellom barnevernsansatte og mottaksansatte er dermed ikke noe stabilt og fast, men heller noe den enkelte tjeneste og ansatte kontinuerlig setter i spill. I praksis betyr det at selve *fastsettelsen av grensene* skaper mulighetsrommet som de ansatte har å handle i.

3.6.2 GRENSER SOM SETTES MELLOM BARNEVERNETS ANSVAR OG ASYLMOTTAKETS ANSVAR

Å kommunisere grenser handler altså om å formulere en forskjell mellom hva som tilhører barnevernets oppgaver og hva som tilhører asylmottakets oppgaver. På den måten blir selve grensefastsettelsen en maktutøvelse som definerer en bestemt virkelighet, men også hvilke roller, oppgaver og handlingsrom den enkelte ansatte opplever å ha. Gjennom grensene som settes produseres relasjoner og sammenhenger mellom de ansattes oppgaver og den tjenesten de ansatte opererer i. Idet det skapes bestemte relasjoner og bestemte forståelser mellom barnevernets ansatte og de ansatte på mottakene er det grensene, *relasjonen mellom*, som bestemmer hva som tilhører det ene eller det andres arbeidsområde. Den ansatte i barneverntjenesten og den ansatte på asylmottaket blir dermed et resultat av den grensen som kontinuerlig settes (Andersen m.fl. 1995).

Et eksempel vil kunne være ansatte på asylmottak som vurderer at et barn under fire år (UDI dekker barnehage til barn over fire år som bor i mottak) har behov for barnehageplass og ber barneverntjenesten om hjelp. Barnevernet på sin side vil kunne argumentere for at dette ligger utenfor barnevernets område da det primært er et mangelfullt tilbud på mottaket som gjør at barnet er i behov av barnehage. Barnevernet vil hevde at mottaket heller bør søke UDI om bistand slik mottaket har anledning til, og hvor barneverntjenesten heller kan styrke søknaden ved å dokumentere behovet. Imidlertid vil det fra asylmottakets side kunne hevdes at det vil være bedre om barnevernet sørger for barnehage som tiltak. Som asylmottak vil man kanskje vegre seg for å søke om ekstra midler da det vil kunne skape et inntrykk av at de som mottak ikke klarer å ivareta driften på en forsvarlig måte slik de har forpliktet seg til overfor UDI. Men også vil de kunne hevde at et barn som har særlig behov for barnehage og som ikke får dekket dette behovet, er barnevernets ansvar.

3.6.3 GRENSER MELLOM KOMPENSERENDE TILTAK OG ENDRINGSTILTAK

Mange barneverntjenester skiller mellom kompenserende tiltak og endringstiltak og har innført en praksis hvor man i hovedsak tilbyr endringstiltak. De ansatte beskriver hvordan det å følge retningslinjene om å ha fokus på endringstiltak kan oppleves lite meningsfylt når foreldrene er for syke til å kunne nyttiggjøre seg disse tiltakene. Mange av familiene er i en så presset situasjon at de ikke vil kunne nyttiggjøre seg endringstiltak, samtidig som det er mange kompenserende tiltak som vil kunne gjøre en vanskelig situasjon enklere. Blant annet vil praktisk hjelp være noe disse familiene er i behov av. Grensen som settes mellom endringstiltak og kompenserende tiltak, hvor endringsfokus er det ideelle, gjør at mange ikke får den hjelpen de trenger. Blant annet tvinges ansatte til å være restriktive når det gjelder økonomiske tiltak som anses å være kompenserende (Paulsen mfl. 2015).

Fra et sosialfaglig perspektiv kan man likevel spørre om det er mulig å skille mellom endringstiltak og kompenserende tiltak på en absolutt måte. Barnevernet har som mandat å bidra til at mennesker som strever med sine liv, får det bedre. Det innebærer å se det enkelte barn og dets familie i lys av den sosiale, kulturelle, økonomiske og helsemessige situasjon han eller hun lever i. Dette perspektivet vil også i særlig grad være grunnleggende for barn og

foreldre som bor på mottak. Det er mennesker som nettopp kan være ofre for samfunnsmessige betingelser eller forhold, samtidig som de selv, gjennom måten de håndterer disse betingelsene, bidrar til å opprettholde sin situasjon og dermed sitt syn på seg selv og sin identitet. Den danske pedagogen og forskeren Per Schultz Jørgensen har vært opptatt av hva det innebærer for den enkelte å ha følelsen av å ikke ha kontroll over egen livssituasjon og mener det har en grunnleggende betydning for mennesker som lever med store sosiale belastninger. Å være sosialt, økonomisk, og helsemessig belastet, er ofte ensbetydende med å være fratatt muligheter for kontroll og innflytelse. Han bruker begrepet *dequalifisering* for å forklare hvordan mennesker i avmaktsituasjoner både avstår fra å endre situasjonen og reelt også mister forutsetninger for å kunne endre noe (Schultz Jørgensen 1999). I denne sammenhengen innebærer det at både de som opplever kontrolltapet og de som er satt til å hjelpe, kan oppleve deres livssituasjon både som forståelig og «naturlig» – og dermed som noe som det er vanskelig å gjøre noe med. Det innebærer også at livsbetingelsene, for eksempel det å leve i en økonomisk presset situasjon, vil kunne påvirke den enkeltes selvbilde og selvverdi noe som igjen vil ha betydning for den enkeltes omsorgskapasitet. I dette perspektivet vil det ikke være mulig å skille mellom hva som er kompenserende eller endrende. Eller mer presist, økonomiske tiltak, forstått som kompenserende, vil heller være å forstå som et endringstiltak. Idet barnevernet skal vurdere og forstå enkeltmennesket vil det være nødvendig å se og forstå ham eller henne i lys av livsbetingelsene, kanskje gjennom flere generasjoner. På den måten vil den enkeltes selvoppfatning, og dermed omsorgskompetanse, måtte forstås ut fra levekår og den sosiale situasjon, og ikke bare som en individuell egenskap eller «mangel».

3.6.4 GRENSENE MELLOM POLITIKK OG FORVALTNING

Som nevnt gjelder barnevernloven for alle barn som oppholder seg i Norge, uavhengig av status på asylsaken. Det innebærer at barnevernet ikke har anledning til å la være å sette inn tiltak på bakgrunn av en uavklart oppholds-situasjon. Igjen så er det tilsynelatende klart hva barnevernets ansvarsområde innebærer. Det er imidlertid ikke alltid like enkelt å trekke en klar grense. Blant annet uttrykker de ansatte hvordan de kan bli i tvil om hvorvidt det er riktig å

skulle kompensere økonomisk for de økonomiske innstramningene som følger av et avslag på asylsøknaden (Paulsen mfl. 2015). Er det riktig at barnevernet skal kompensere idet familien får endelig avslag? På samme måte kan man lure på om det er riktig å tilby barnet barnehageplass samtidig som utlendingsnemnda forsøker å iverksette utreise. Og videre om et kompenserende tiltak fra barneverntjenesten kan gjøre at familiene får en «falsk» forhåpning om at de likevel skal få bli i landet? Hadde det vært bedre om alle instanser rundt familien bidro til å forberede en hjemreise på en god måte? Til tross for at status på utlendingsaken ikke skal ha betydning for hvem barnevernet har ansvar for, vil den i mange situasjoner ha betydning for vurderingen av hva som er et godt tiltak for barnet. Vil det for eksempel være til barnets beste å få tilbud om besøkshjem når det er uavklart hvor lenge barnet skal oppholde seg i landet? På den ene siden kan man tenke at barnet bør få besøkshjem dersom det er en vurdering at barnet har behov for dette. Imidlertid er det ikke gitt at dette er et godt tiltak uavhengig hvor lenge barnet blir i landet. Det å reise fra familien til et fremmed sted, bli kjent, opparbeide en relasjon og skape tillit tar tid. Dersom barnet kun rekker å få med seg det som er utfordrende og vanskelig, vil det ikke være bra for barnet. Et tiltak som besøkshjem tar tid å innarbeide før det eventuelt blir et godt tiltak for barnet.

3.6.5 CASE 1

Høsten 2015 er ankomsttallene svært høye og situasjonen blir beskrevet som ekstraordinær. UDI åpner nye mottak ukentlig for å kunne plassere alle som kommer. Fylkeslegen mottar flere bekymringsmeldinger om blant annet situasjonen for barna i et ankomst/transittmottak. Ved befaring viser det seg at forholdene, særlig de sanitære, er svært kritikkverdige. Fylkesmannen og fylkeslegen «slår alarm». Bufetat gjennomfører en kartlegging av forholdene for barn på mottaket og finner dem bekymringsverdige. Det handler blant annet om de hygieniske forholdene for barna.

Hvilken rolle spiller eventuelt det kommunale barnevernet i en slik situasjon? Har det kommunale barnevernet noe ansvar for å sikre at forholdene for barn ved nyopprettede mottak er gode nok?

3.6.6 CASE 2

De ansatte ved et transittmottak for enslige mindreårige asylsøkere opplever arbeidshverdagen som utfordrende. Mange av ungdommene sliter med traumer og har behov for ekstra oppfølging. Ideelt sett burde alle fått mer hjelp enn de kan gi ved mottaket, mener de mottaksansatte. De oppfatter at de har begrenset kompetanse og ressurser til å følge opp de som har psykiske utfordringer. De ansatte er særlig bekymret for en gutt som sliter psykisk. De er usikre på om han kan utgjøre en fare for seg selv og andre. De sender en bekymringsmelding til barnevernet. Barnevernet oppfatter ikke situasjonen som akutt og henlegger saken uten videre undersøkelser. De mottaksansatte blir frustrert og opplever at de blir sittende igjen med et større ansvar enn det de har kompetanse for og ressurser til.

Hva er barnevernets ansvar, hva er mottakets ansvar?

Hva kan barnevernet eventuelt gjøre i en slik situasjon?

Selv om barnevernet ikke oppfattet det som om det ikke er enkelttiltak de kan sette inn i en slik situasjon, kunne de bistått og veiledet de ansatte på mottaket slik at de ble tryggere på hvordan de skulle håndtere saken?

Er det andre instanser de mottaksansatte skal/kan/bør kontakte? Hvilke?

3.7 Tema VII: Barneverntjenestens vurdering av omsorgssituasjonen for barn i asylmottak – noen sentrale temaer i barnevernundersøkelsen

Vi kan ikke her gi en fullstendig oversikt over temaer barnevernet bør belyse i sine barnevernundersøkelser. Imidlertid er hensikten å vise *noen* forhold som kan være sentrale når barnevernet skal undersøke omsorgen for barn i familier som bor på asylmottak.

3.7.1 BARNETS LIVSSITUASJON FØR DET KOM TIL NORGE

Den danske forskeren Marianne Skytte (1997) påpeker betydningen av at barnevernet setter seg inn i hvordan barnets liv var før det kom til Norge. Hvordan barnets livshistorie har vært, og hvilke muligheter barnet har hatt frem til nå for å få oppfylt sine omsorgsbehov. Og i hvilken sosial og kulturell kontekst denne omsorgen er gitt? Et barn som har vært på flukt kan ha en livshistorie preget av brudd og tap. For eksempel kan foreldrene ha vært nødt til å overlate barnet til andre i forbindelse med forfølgelse under flukten fra

hjemlandet. Til tross for at barnet nå er gjenforent med sine foreldre, kan denne gjenforeningen samtidig ha betydd et relasjonelt brudd med den som har hatt den midlertidige omsorgen for barnet, noe som kan ha betydning for barnets utvikling og situasjon i dag. Skytte påpeker hvor smertefullt det kan være for foreldre å skulle dele og fortelle om barnets livshistorie. I møte med foreldre må barnevernet trå varsomt er hennes poeng. Samtidig gir hun forslag til måter å stille spørsmål som for eksempel «Var det mulig for dere å være samlet som familie under flukten?» Eller «Jeg vet hvor vanskelig det var for dere i hjemlandet. Var det nødvendig også for dere å la barnet bo sammen med andre familiemedlemmer før dere kom hit?» (Skytte 1997).

3.7.2 POSTTRAUMATISK STRESSREAKSJON SOM FØLGE AV TRAUMATISERTE OPPLEVELSER

En posttraumatisk stressreaksjon er en forsinket reaksjon på en traumatisk hendelse eller en situasjon av truende eller katastrofal art, eller den kan også utløses av lengre tids akkumulerte stressbelastninger (Hertz 2011). Både barn og foreldre som bor på asylmottak kan bære på traumatiserende opplevelser og hendelser som vil kunne påvirke deres psykiske helse og utvikling og også deres kapasitet til å både kunne gi og ta imot omsorg. Samtidig vil det alltid være ulikt *hvorvidt* og *hvordan* traumatiske hendelser som for eksempel deltagelse i krig kan sette seg hos den enkelte. Søren Hertz (2011) beskriver hvordan traumer er relatert til tap av sikkerhet og hvordan en bearbeiding av traumet og videre utvikling er knyttet til en opplevelse av sikkerhet. Blant annet viser Lars Gustafsson (1989) i sitt arbeid hvordan foreldre som blir engasjert og involvert i etableringen av en trygg omsorgssituasjon for sitt barn også blir i stand til å komme videre i *sitt* liv fordi de får avgjørende roller og oppgaver i ivaretagelsen av eget barn (Odense Kommune, 2006; Sosialt Udviklingcenter, 2004).

En traumatisering kan gi ulike symptomer og komme til uttrykk på ulike måter. Blant annet beskriver Hertz (2011) hvordan traumatiserte mennesker kan oppleve «følelsesløshet» i form av depressivitet som igjen gir den enkelte en opplevelse av tomhet og meningsløshet. Hos andre kan traumer aktivere en økt beredskap i form av irritabilitet, aggressivitet og angst. Eller traumet kan gi symptomer som søvnproblemer, uro og muskelspenninger. Hertz viser også hvordan et traume eller en opplevelse av tap av sikkerhet kan gi den enkelte

manglende selvrespekt og verdighet og påvirke den enkeltes affektkontroll. Eller traumet kan komme til uttrykk som en unngåelsesadferd i form av følelsesmessig tilbaketrekning, isolasjon og mistillit til andre (ibid.). De traumatiske opplevelsene vil dermed kunne påvirke og innvirke på den enkeltes kapasitet til å etablere og inngå i gode relasjoner. For barnevernet blir det dermed avgjørende å ha med seg en forståelse av at den adferden de observerer hos barn og foreldre ikke nødvendigvis er representativ for hvordan de vanligvis utøver omsorg, eller hvordan relasjonen mellom barn og foreldre vanligvis har vært. En traumatisert far som ikke makter å møte barnet på en god måte har ikke nødvendigvis en manglende omsorgsevne. Heller kan man tenke at omsorgen som gis er et resultat av hva det er mulig å ha kapasitet til gitt den konkrete livssituasjonen. Det er med andre ord ikke slik mor eller far *vanligvis* utøver omsorg. Det er omsorg som utøves gitt visse betingelser.

3.7.3 VOLD I OPPDRAGELSEN

Marianne Skytte (1997) peker på hvordan vanskelige livsbetingelser påvirker forholdet mellom barn og foreldre og dermed medfører en økt fare for vold mot barn. Det å bo på asylmottak, det å være både sosialt, helsemessig, og økonomisk underpriviligert kan bidra til at foreldre i lettere grad tyr til fysisk avstraffelse. I tillegg påpeker Skytte hvordan volden får en *ekstra* belastende virkning for barnet idet foreldre kan straffe barnet i frustrasjon over at barnet internaliserer norske normer og verdier. Barnet blir dermed straffet for en oppførsel barnet på andre arenaer, som barnehage og skole, er forventet å ha og mestre. Dermed blir volden mer alvorlig og har større konsekvenser for barnets psykiske helse og utvikling enn hvis den hadde foregått i hjemlandet. Skytte peker på betydningen av å sammen med foreldrene skape en forståelse for den konteksten volden skjer i, og dermed forskjellen mellom betydningen av vold som skjer her i Norge og om den hadde skjedd i hjemlandet. Når det er sagt, så er det ikke slik at alle minoritetsetniske familier anvender vold i sin oppdragelse av barn. Mange foreldre bruker ikke vold i oppdragelsen, selv om dette aksepteres i deres etniske miljø i hjemlandet (ibid:44).

Det å samtale om vold innebærer å berøre personlige og sensitive erfaringer. Barnevernets holdning om nulltoleranse for vold kan imidlertid føre til en innramming av temaet preget av normativ fordømmelse (Sommerfeldt

mfl. 2014). Idet fordømmelsen kommer til uttrykk i samtaler med barn og foreldre kan dette skape motvilje og avstand mer enn åpenhet og dialog. Lovforbudet mot vold kan på den ene side være med å understreke alvoret i saken og nødvendigheten av å endre barnets omsorgsbetingelser. Samtidig kan nulltoleransen virke begrensende for hvordan sosialarbeideren sammen med familien kan skape dialog og finne løsninger rundt familiens samlede situasjon (ibid.). Blant annet vil lovforbudet og holdningen om nulltoleranse kunne medføre at barn og foreldre vil vegre seg for å fortelle. Det å møte familier hvor det er bekymring for vold med «at i Norge har vi nulltoleranse for vold» vil kunne forstyrre den samarbeidsrelasjonen barnevernet er avhengig av å skape for å komme i posisjon til å være til hjelp.

Minoritetsetniske familier er overrepresentert i barneverntjenestens voldssaker (Kalve og Dyrhaug 2011 i Sommerfeldt m.fl. 2014), og barnevernet blir kritisert for sin håndtering av saker som involverer minoritetsetniske familier (Sommerfeldt m.fl. 2014). Anja Bredal (2009) har sett på kritikken som reises mot barnevernets arbeid med minoritetsfamilier og beskriver tre ulike posisjoner barnevernet inntar i møte med disse familiene. Den ene posisjonen viser barnevernets manglende forståelse for minoritetsetniske familiers kulturelle bakgrunn og dermed at barnevernet griper for raskt inn. Den andre posisjonen hevder at barnevernet har for høy terskel for å gripe inn, og at barnevernet i for stor grad respekterer kulturelle forhold og dermed griper inn for sent. Den tredje posisjonen handler om at barnevernet i for stor grad behandler alle problemene i minoritetsetniske familier som uttrykk for kultur, og dermed overser andre livsbetingelser som for eksempel økonomi, diskriminering og helse. Det å reflektere over hvilken betydning kulturen har for den enkelte familie vil dermed kunne være en viktig bevisstgjøring i det sosialfaglige arbeidet (Sommerfeldt m.fl. 2014:44). Man kan imidlertid ikke alene forklare vold med familiers kulturelle bakgrunn. Et slikt perspektiv vil ikke bare være diskriminerende, men det tar også bort oppmerksomheten fra andre forhold som psykisk helse, marginalisering, økonomi og andre livsbetingelser. Heller blir det viktig å ha en tilnærming som anerkjenner at det i alle samfunn, og i alle kulturer finnes barn som opplever vold. På den måten kan man sammen med barn og foreldre undersøke på hvilken måte kultur eventuelt er

av betydning. Hvordan blir volden forstått, begrunnet og gjort gyldig i ulike relasjoner og sammenhenger (Sommerfeldt m.fl. 2014:57)?

Overordnet og generelt må alle opplysninger om barnet og familien vurderes i forhold til hvilken betydning det observerte har for det *konkrete* barn og dets familie. Hvis det for eksempel konstateres at barnets mor har psykiske problemer, eller at bosituasjonen er uforsvarlig, må det tydeliggjøres *hvordan* og *hvorfor* dette er skadelig for akkurat dette barnet. På *hvilken måte* påvirkes barnet av mors psykiske helse, eller på *hvilken måte* påvirker bosituasjonen barnet?

3.7.4 CASE

Amy er en 40 år gammel kvinne fra Etiopia. Hun har tre barn mellom 0 og 8 år. Familien har bodd på asylmottaket de siste fem årene. De har fått avslag på asylsøknaden, men ønsker ikke å reise tilbake til hjemlandet. Fordi Norge ikke har en utleveringsavtale med Etiopia blir de boende på mottaket. På mottaket har Amy fått god kontakt med Maria som arbeider som frivillig. Til Maria forteller Amy at det var et sjokk å komme til Norge. De første årene var preget av sorg og tapsfølelse, og hun følte hun befant seg på en annen planet. Hun skjønte ikke språket og alt følte tomt. Hun hadde reist til Norge i håp om en bedre fremtid for seg og sine barn, bort fra krig og undertrykkelse.

Amy beskriver hvor krevende det var å flykte, hvordan hun forlot mennesker hun var glad i, og hvordan hun savner kontakt med nettverket og røttene sine. Det å komme til Norge ble det eneste målet, men da hun og barna endelig var kommet frem var det som om alt ble meningsløst. Hun orket nesten ikke stå opp, hun ville helst ligge i sengen og de ansatte på mottaket ble bekymret for omsorgen til den eldste jenta. Etter flere år på mottaket har Amy det bedre. Hun har lært seg norsk, og barna har sine nettverk. Hun forteller imidlertid at hun selv er ensom og mange ganger frustrert. Blant annet befinner toalettet seg i en annen etasje enn rommet hun bor på. Det er trangt og andre beboeres konflikter og bråk forstyrrer henne og barna.

Maria opplever at hun har god kontakt med Amy. Hun har sett hva som er av styrker og ressurser i den enslige moren. Hun ser samtidig at Amy kanskje ikke helt har tilpasset seg den norske måten å ivareta barn. En annen ansatt har uttalt til Maria at hun ønsker å melde bekymring til barnevernet da babyen ofte gråter på rommet mens Amy er nede og dusjer eller er på toalettet.

Hva kan man gjøre for at Amy og hennes barn blir inkludert på en måte som skaper nye vennskapsforhold og sosiale nettverk?

Hvilke forventninger bør mottaket og barnevernet ha til Amy? Hvilke forventninger kan man tenke Amy stiller til seg selv?

Hva vil et traumeperspektiv innebære når vi skal forsøke å forstå Amy sin situasjon?

Hvordan kan man tenke at begrepet omsorgskapasitet bidrar til andre forståelser enn begrepet omsorgsevne i vurderingen av Amys ivaretagelse av sine barn?

Hvilken rolle skal den frivillige ha i en eventuell kontakt med barnevernet?

Referanseliste

- Andersen, N. Åkerstrøm, A. Born og K. Majgaard (1995). «Grænser og magt», *Grus* nr 45
- Barneombudet (2009). *Supplerende rapport til FNs komité for barn rettigheter*, Barneombudet
- Berg, B. og V. Paulsen (2015). «Myter eller realiteter? – Møter mellom innvandrere og barnevernet», *Tidsskriftet Norges barnevern* 92(2): 152–156.
- Berg, B. og N. Sveaass (2005). «*Det hainnle om å leve...*». *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. Trondheim, SINTEF IFIM.
- Berg, B. og K. R. Tronstad (2015). *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Trondheim, NTNU Samfunnsforskning.
- BLD (2010). *Barneverntjenestens ansvar for enslige mindreårige asylsøkere og andre mindreårige personer i mottak, omsorgssentre og kommuner*. Rundskriv: Q-06/2010
- BLD (2012). *Mindreårige ofre for menneskehandel. Informasjon til ansatte på barneverninstitusjoner og omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere*.
- Bredal, A. (2009). «Barnevernet og minoritetsjenters opprør». I *Over profesjonelle barrierer*. K. Eide, M. Rugkåsa, H. Vike og N.A. Qureshi (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Brekke, J.-P., N. Sveaass og V. Vevstad (2010). *Sårbare asylsøkere i Norge og EU*. Rapport. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. 2010:14.
- de Wal Pastoor, L. (2012). «Skolen – et sted å lære og et sted å være», i *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.) Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Deloitte (2014). *Evaluering av omsorgsreformen for enslige mindreårige asylsøkere*. Deloitte-rapport
- Eide, K. (2012). «Omsorg, utvikling og alderens betydning», i *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. og T. Broch (2010). *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Rapport fra forprosjekt initiert av Barne- og likestillingsdepartementet
- Eide, K., M. Rugkåsa og S. Ylvisaker (2015). «Omsorg for andre(s) barn. Barnevern, profesjon og integrering», i *Fontene Forskning* 8(1): 60–71.

- Engebrigtsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige*. Oslo, NOVA.
- Engebrigtsen, A. (2012). «Omsorg og barn utenfor barndommen». i *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Espeland, K. E. (2013). *Savnet. En rapport om enslige asylsøkende barn som forsvinner fra mottak*. PRESS. Redd Barna Ungdom.
- Fylkesnes, M. K., A. Iversen, R. Bjørknes og L. Nygren (2015). «Frykten for barnevernet: En undersøkelse av etniske minoritetsforeldres oppfatninger», i *Tidsskriftet Norges Barnevern* 92(2): 80–96.
- Gilje, N. og H. Grimen. (1993) *Samfunnsvitenskapens forutsetninger*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: den totale institusjon sosialt set*. Pauldansk fiol-bibliotek
- GRETA (Group of Experts in Action against Trafficking in Human Beings) (2013). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings in Norway*. Stratsbourg: Council of Europe.
- Gulbrandsen, L. M. og M. Østereng (2011). «Barnevernets omsorgssentre for enslige, mindreårige asylsøkere: En arena for konstituering og formidling av norskhet», i *Sosiologi i dag* 41(3–5): 88–10
- Gustafsson, L. (1989). *Krigens barn*. Stockholm: Kommuneforlaget
- Hertz, S. (2011). *Barne- og ungdomspsykiatri. Nye perspektiver og uante muligheter*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Hjelde, K. (2003). *Diversity, Liminality and Silence: Intergating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Oslo, Unipub AS.
- IMDi (2008). *Bruk av tolk i barnevernet*. Oslo, IMDi.
- Kalve, T. og T. Dyrhaug (2011). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009*. Rapport 39/2011. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Kjelaas, I. og K. Eide (2015). «Barnets stemme i tolkemedierte samtaler» i *Tidsskriftet Norges barnevern* 91(02): 109–122.
- Kriz, K. og M. Skivenes (2010). «Lost in translation: How child welfare workers in Norway and England experience language difficulties when working with minority ethnic families» i *British Journal of Social Work* 40(5): 1353–1367.
- Lauritsen, C. (2007). *Barn i mottak. Et pilotprosjekt om barns psykiske helse i nordnorske asylmottak. 2006–2007*. Tromsø, Regionsenter for barn og unges psykiske helse, Region Nord/Universitetet i Tromsø.

- Lauritsen, K., og B. G. Berg (2002). *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim, SINTEF.
- Lidén, H., K. Eide, K. Hidle, A. C. Nilsen og R. Wærdahl (2013). *Levekår på mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. ISF-rapport. Oslo, Institutt for samfunnsforskning. 2013:3.
- Lidén, H., M. L. Seeberg og A. Engbrigtsen (2011). *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring, tiltak*. ISF-rapport 2011:1. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.
- Lov om barnverntjenester (1992). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Meld. St. 27 (2011): Barn på flukt
- NOU (2011:10). *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*.
- NOU (2014:8). *Tolkning i offentlig sektor – et spørsmål om rettsikkerhet og likeverd*.
- Odense kommune (2006). *De ka`nytte i Vollsmose – nye historier om børn, familier, på tværs af kulturer og om området*. Odense: Odense kommune
- Oppedal, B., m.fl. (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*, Folkehelseinstituttet.
- Paulsen, V., H. Michelsen og M. Brochmann (2015). *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet*. Trondheim, NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, V., K. Thorshaug og B. Berg (2015). *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapstatus*. Trondheim, NTNU Samfunnsforskning.
- Peristian, J. G. (ed) (1965). *Honour and Shame in Mediterranean Society*. Weinfeldt and Nicholson.
- Riksrevisjonen (2010–2011). *Sammenstilling av Riksrevisjonens uttalelser i Dokument 1 (2010–2011)*
- Rugkåsa, M., Eide, K. og S. Ylvisaker (2015). «Barnevernsarbeideres møte med barn og familier med minoritetsbakgrunn», *Tidsskriftet Norges Barnevern*. 92(2):98–123
- Sandberg, K. (2008). «Flyktningbarns rettigheter» i *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt and K. Sandberg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Seeberg, M. L. (2009). *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA-rapport 14(09).
- Skytte, M. (1997). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. København: Hans Reitzels Forlag

- Solheim J. (1990). *Her har du ditt liv. Asyløker-mottak som sosialt system*. AFI Rapport 9/1990.
- Sommerfeldt, M.B., M. I. Hauge og C. Øverlien (2014). *Minoritetsetniske barn og unge og vold i hjemmet*. NKVTS Rapport 3
- Thorbjørnsrud, B. (2002). Ære og skam i et antropologisk perspektiv. ARR, Idehistorisk tidsskrift, 3/2002
- UDI (2010). *Rundskriv: Krav til varsling og oppfølging når enslige mindreårige forsvinner fra statlige mottak*.
- Vollebæk, L. R. (2012). Menneskehandel med barn. Barnevernets kunnskap om og arbeid med barn utnyttet i menneskehandel. Oslo, Redd barna.
- Watters, C. (2012). «Enslige flyktningbarn – en teoretisk og internasjonal oversikt». I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. K. Eide (red.). Oslo: Gyldendal akademiske
- Weiss, N. (2013). *Normalitet i limbo, asylbarn med endelig avslag*. Fafo rapport. 2013:
- Winsvold, A. og A. Engebriksen (2010). *For barnas skyld? En undersøkelse av returforberedende arbeid med barnefamilier på asylmottak – med forslag til nye modeller og arbeidsformer*. NOVA Rapport 17/10. Oslo.
- Øien, C. (2012). A sense of control. Why rejected asylum seekers move out of reception centres. Fafo-paper. Oslo, Fafo. 2012:09.